

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940 ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ (Στρατηγού Δημ. Γ. Σκαρβέλη) 233
- ◆ Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (Μ.Θ. Μηλίγκου) 242
- ◆ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΣΗΜΕΡΑ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ RUNCIMAN ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (Καθηγ. π. Δημ. Ι. Κωνσταντέλου) 248
- ◆ ΓΛΩΣΣΑ ΑΘΑΝΑΤΗ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ... (Καθηγ. 'Αθ. Β. 'Αβραμίδη) 252
- ◆ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ (Ιωάν. Κ. Τσέντου) 255
- ◆ 2001 - ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΤΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ(Ψήφισμα τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών) 260
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: «ΠΑΝΤΑ ΠΛΗΡΗ ΘΕΩΝ» (Πανοργμίτη) 261
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε) 262

ΕΤΟΣ 64ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001

ΑΡΙΘ. 624

ΔΡΧ. 250

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις εκδόσεις «Η Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΠΗΓΗΣ ΚΟΡΟΒΕΣΗ - ΠΟΡΦΥΡΗ

ΠΡΙΝ ΓΙΝΕΙΣ ΓΟΝΙΟΣ

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση

συμπληρωμένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητή.

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Β' ἔκδοση

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 64ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001

Άριθ. 624

Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940 ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ *

Ἡ πιὸ κοινὴ ἑλληνικὴ λέξη, τὸ «ΟΧΙ», παίρνει τεράστιες νοηματικὲς διαστάσεις, σὰν συμβολισμὸς τῆς μεγαλειώδους ἐκείνης ἐθνικῆς ἐξόρμησης τοῦ 1940. Ἄνιψώνεται πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα λογικῆς καὶ δράσης καὶ ἐξηγεῖται μόνο μετὴν ἱερῇ ἑλληνικῇ «τρέλλα», αὐτὴ ποὺ μᾶς κληροδότησαν οἱ πρόγονοί μας. Διότι πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς λογικῆς ἐνήργησαν καὶ οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα καὶ οἱ Μαραθωνομάχοι καὶ οἱ Σαλαμινομάχοι, οἱ ἄρωματωλοὶ καὶ οἱ μπουρλοτιεργεῖς τοῦ '21, οἱ τσολιάδες τοῦ Κιλκίς καὶ Λαχανᾶ. Καὶ τὸ λέγω αὐτό, διότι χρονικὰ ἡ ἀρνητικὴ ἀπάντηση τῆς μικρῆς Ἑλλάδος στὰ σχέδια τοῦ Ἰξωνα Ρώμης - Βερολίνου - Μόσχας (καὶ περιλαμβάναν τὴ Μόσχα διότι ἀπὸ τὸ 1939 εἶχε ὑπογραφῆ τὸ Σύμφωνο Ρίμπεντροπ - Μολότοφ), ἡ ἀρνητικὴ ἐπαναλαμβάνα ἀπάντηση, ἐδόθη, ὅταν εἶχαν καταληφθῆ ἡ Πολωνία, ἡ Νορβηγία, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Βέλγιο, ἡ Δανία, τὸ Δουκάτο τοῦ Λουξεμβούργου, ἡ Γαλλία τῶν Λαβάλ καὶ Πεταίν καὶ εἶχε πλήρως ἀποδυναμωθῆ τὸ Βαλκανικὸ Σύμφωνο μετὴν φιλογερμανικὴ στάση τῆς Οὐγγαρίας, Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας

ποὺ εἶχε συνάψει μυστικὰ Σύμφωνα μετὰ Βουλγαρία καὶ Ἰταλία. Καὶ ἐρχονται οἱ «Τάϊμς» τῆς ἐποχῆς νὰ γράφουν ὅτι «ὁ ὑπέροχος ἡρωϊσμὸς τῶν ἑλληνικῶν τμημάτων προκαλύψεως κατὰ πολλαπλασίου ἐχθροῦ, ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται πράγματι πάντα περὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι πρὸ 2.500 ἐτῶν κατετρόπωσαν τοὺς βαρβάρους. Οὕτω καὶ σήμερον ἀναμένεται ἀπὸ αὐτοὺς νὰ σώσουν τὸν σύγχρονον εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν». Ἴδιοι οἱ Ἕλληνες, λοιπόν, ὅμοια καὶ ἡ ἱερῇ «τρέλλα» των.

Τὸ τι ἐγράφη καὶ τι ἐλέχθη ἀπὸ φίλους καὶ ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ τότε Μ. Μ. Ε., μὰ κυρίως ἀπὸ ἀρχηγοὺς κυβερνήσεων καὶ κρατῶν σᾶς εἶναι γνωστά. Καὶ εἶναι ἄλλο θέμα, ἂν ἡ Ἑλλάδα δὲν ἐπέτυχε μετὰ τὴ λήξη τοῦ Β' Π. Π. νὰ ἐξαργυρώσῃ ὅλες αὐτὲς τίς ἐπιταγές. Ἐνεπλάκη στοὺς δικούς της ἐσωτερικοὺς πολιτικοῖδεολογικοὺς διχασμοὺς, ἐξιφούλκησαν οἱ μὲν κατὰ τῶν δέ, ἐχύθη αἷμα ἑλληνικὸ ἀπὸ Ἕλληνες καὶ ἐχάθησαν χρόνος δημιουργικὸς καὶ παρουσία στὸ ἐξωτερικὸ ἀπαιτοῦσα τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸ καὶ τὴν εἰσπραξὴ τῶν ὀφειλομένων αὐτὸ ποὺ ὑπενίχθηκα μετὴν ἐξαργύρωση τῶν ἐπιταγῶν. Εἶναι ἴσως τῆς Χώρας ἡ μοῖρα, κάποιες φορὲς ποὺ κυριολεκτικὰ

* Ὁμιλία γενομένη εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον «Παρνασσός», τὴν 27/10/1997.

ἀπογειώνεται και ὁ κόσμος ἐκστασιασμένος τὴ θαυμαίνει, νά... προσγειώνεται ἀνωμάλως. Τὸν περασμένο μόλις μῆνα θρηνήσαμε γιὰ τὴν Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, ποὺ ἦλθε μετὰ τὴν ἀπογείωση τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τῆς Ἑλλάδος τῶν δύο ἠπείρων καὶ τῶν πέντε θαλασσῶν.

Ἄλλὰ ἐδῶ σήμερα πανηγυρίζουμε γιὰ τὸ Ἔπος τοῦ 1940 - 41 καὶ δὲν ταιριάζουν οἱ κλαυθμοί. Συγκεντρωθήκαμε γιὰ νὰ τιμήσουμε ἥρωες θυσιασθέντες στὸ δωμὸ τοῦ χρέους καὶ τοῦ καθήκοντος καὶ βετεράνους τοῦ ἔπους ἐπιζήσαντες, ἐκ τῶν ὁποίων ἴσως κάποιοι εὐρίσκονται καὶ στὴν αἴθουσα. Θὰ τοὺς τιμήσουμε μὲ μία ἀναδρομὴ στὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὄχι ὅμως ἀφηγοῦμενοι τὸ ἱστορικὸ τῆς, ποὺ εἶναι ἐξ ἄλλου γνωστὸ σὲ ὅλους μας, ἀλλὰ ἐπιχειρώντας νὰ δώσουμε ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερη ἀπάντηση σὲ ἐπιλεγμένα ἐρωτήματα, ποὺ νομίζω πὼς ἔχουν τὴ σημασία τους καὶ θὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον σας.

Ἐνα πρῶτο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἡ Ἑλλάδα θὰ μπορούσε νὰ παραμεινῆ ἐκτὸς πολέμου, τηρῶντας μία ἄψογη στάση μὴ ἀνάμιξης; Κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ γειτονικὴ Τουρκία, ποὺ πῆρε καὶ τὸν τίτλο τοῦ «ἐπιτήδειου οὐδέτερου». Εἶπα... κάτι ἀνάλογο, ἂν καὶ στὴν οὐσία δὲν ὑπάρχει ἀναλογία, γιὰ τὸν πολὺ ἀπλὸ λόγο, ὅτι, οὐδεὶς τότε τῆς ἐπέδωσε τελεσίγραφο τοῦ τύπου «ἢ μᾶς ἐπιτρέπεις νὰ περάσουμε ἢ σοῦ ἐπιτιθέμεθα» ὅπως στὴν περίπτωσι τὴ δική μας. Ἀλλὰ ἂς ἀφήσουμε τὴν Τουρκία, ἢ ὁποῖα μετέπειτα μὲ τὴ στάσι τῆς διευκόλυνε τὸν Χίτλερ στὴν κατὰ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία του, καὶ ἂς ἐπικεντρώσουμε τὴν προσοχή μας στὴν Ἑλλάδα τοῦ '40. Ἡ ἀπάντησι εἶναι ἀρνητικὴ. Δὲν θὰ μπορούσε ἡ Χώρα μας νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀνάμιξή της στὸν πόλεμο. Θὰ μπορούσε βέβαια ἀντὶ "ΟΧΙ" νὰ ἔλεγε "ΝΑΙ" καὶ νὰ κατακτηθῆ ἀμαχητὶ, διότι τρίτῃ ἐπιλογὴ δὲν ὑπῆρχε. Ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ κατάκτησι θὰ τὴν ἐνέτασσε αὐτόματα στοὺς ἐμπόλεμους. Δὲν ἐξετάζω ἂν μὲ τὸ

ΝΑΙ θὰ ἀπεδεικνύετο ἀνάξια τῆς ἱστορίας της καὶ θὰ ἀμαύρωνε τὸ παρελθόν της. Ἐξετάζω τὴ θέση της μέσα στὸ περιβάλλον ἀσφαλείας ὅπως αὐτὸ ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται κυρίως μετὰ τὴν ἐπισημοποίηση τοῦ Ἄξονα Ρώμης - Βερολίνου μὲ τὸ ἀποκληθὲν "Χαλύδδινον Σύμφωνο", τὸν Μάιο τοῦ 1939. Ἡ γερμανικὴ στρατηγικὴ σκέψι δὲν θὰ ἐδέχετο ποτὲ τὴν Ἑλλάδα ἔξω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό της, διότι ὁ χῶρος της, ἡ νοτιοανατολικὴ ἐσχάτια τῆς Εὐρώπης, συνυπολογιζομένης καὶ τῆς Κρήτης, ἦταν ἐφαλτήριο γιὰ τὴ Βόρειο Ἀφρικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἕναν ἄλλο λόγο. Διότι πάσι θυσία ἔπρεπε νὰ ἀπαγορευθῆ ἡ χρῆσι τοῦ χῶρου της ἀπὸ τοὺς Συμμάχους. Τὸ μακεδονικὸ μέτωπο τοῦ Α' Π. Π. ἦταν νωπὸ στὴ γερμανικὴ μνήμη καὶ δὲν ἠθελαν νὰ ἐπαναληφθῆ κάτι παρόμοιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα τῆς Γερμανικῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις, τὸ πρῶτὸ τῆς βῆς Ἀπριλίου 1941, στὴ Διακοίνωσι ποὺ ὁ Γερμανὸς Πρέσβυς ἐδιάβασε στὸν Πρωθυπουργὸ Ἀλέξανδρο Κορυζῆ ἀναγραφόταν... *«ὅτι, ἀπὸ τινων ἑβδομάδων οὐδεμία πλέον ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἀγγλία καταγίνεται νὰ δημιουργήσῃ ἐν Ἑλλάδι νέον μέτωπον κατὰ τῆς Γερμανίας, τοῦ εἶδους τῆς κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐκστρατείας»*. Ὁ Ἑλληνικὸς χῶρος λοιπὸν θὰ κατελαμβάνετο. Ἀφοῦ αὐτὸ δὲν τὸ ἐπετύγχαναν οἱ Ἴταλοί, θὰ τὸ ἀνελάμβαναν οἱ Γερμανοί.

Ἐξ ἄλλου τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον τοῦ 1934 ἐπάνω στὸ ὁποῖο εἶχαν στηριχθῆ τόσες ἐλπίδες γιὰ τὴν παγίωσι τῆς εἰρήνης στὰ Βαλκάνια καὶ τὸ ὁποῖο συνωδεύετο καὶ ἀπὸ Μυστικὸ Πρωτόκολλο γιὰ τὴν ἀμοιβαία ἀσφάλεια τῶν Βαλκανικῶν Συνόρων ἐναντι μὴ Βαλκανικῆς Δυνάμεως, στὸν χρόνο ποὺ ἀναφερόμεθα (1939), ἦταν τελείως ἀποδυναμωμένο. Ὅχι μόνο διότι ἡ Βουλγαρία οὐδέποτε τὸ ὑπέγραψε καὶ μαζὶ μὲ τὴ Ρουμανία προσήγγισαν τὴν Γερμανία, ἀλλὰ διότι καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία ὑπέγραψε Σύμφωνο μὲ Ἴταλία καὶ Οὐγγαρία. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι εἶχε σωστὰ

και ἔγκαιρα ἀντιληφθῆ, ὅτι δὲν θὰ ἀπέφυγε τὸν πόλεμο.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ στοὺς Ἴταλοὺς, ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὅσα προελέχθησαν γιὰ τὴ Γερμανικὴ στρατηγικὴ σκέψη τὰ ἀντελαμβάνοντο ὁ Ἴταλὸς δικτάτορας Μουσολίνι καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία του. Ἦδη μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1939, ἕνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ “Χαλύβδινου Συμφώνου” μὲ τὸν Χίτλερ, εἶχαν θέσει πόδα στὴν Ἀλβανία. Τὸ προγεφύρωμα ἦταν ἔτοιμο καὶ στόχο εἶχε τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μουσολίνι διακατεχόταν ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸ σὺνδρομο. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου καὶ ὁ πέριξ αὐτῆς ἡπειρωτικὸς χῶρος ἦταν ἱστορικὴ κληρονομιά, πού ἔφθασε ἡ ὥρα νὰ ἀποδοθῆ στὴν κληρονόμο Ἰταλία. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς νίκες τοῦ φίλου του Χίτλερ, ἀλλὰ καὶ πειραγμένος, θέλοντας νὰ παρουσιάσῃ κάτι ἀνάλογο σ' αὐτόν, ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς προηγουμένως νὰ τοῦ τὸ γνωρίσῃ καὶ χωρὶς νὰ συντονισθῆ μὲ τὰ δικά του σχέδια. Ἦθελε νὰ τὸν καταπλήξῃ μὲ ἕνα γρήγορο νικηφόρο ἀποτέλεσμα καὶ εἶναι παράδοξο -ὅμως ἡ ἱστορία ἔχει πολλὰ ὅμοια- ἄνθρωποι πού κυβερνοῦν λαοὺς νὰ ἀποφασίζουν καὶ νὰ ἀντιδρῶν κατὰ τὰ προσωπικά τους συναισθήματα καὶ ὄχι μὲ ἀντικειμενικὴ κρίση. Βέβαια τὸ γρήγορο ἀποτέλεσμα δὲν ἦλθε ποτὲ καὶ τὰ πράγματα ἐξελίχθησαν ἀσύμφορα γιὰ τοὺς Ἴταλοὺς.

Ἐπανερχόμενοι λοιπὸν στὸ ἐρώτημα πού θέσαμε, ἡ ἀπάντηση εἶναι κατηγορηματικὴ. Ἡ Ἑλλάδα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μείνῃ ἐκτὸς πολέμου. Διότι ὁ χῶρος τῆς, λόγῳ στρατηγικῆς σπουδαιότητος, ἦταν χῶρος ἀπαραίτητος γιὰ τὰ σχέδια καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, εἴτε γιὰ κάλυψη, εἴτε γιὰ χρησιμοποίηση. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐρώτημα, ἂν εἶναι ἐφικτὴ γιὰ τὴ Χώρα μία αὐστηρὴ οὐδετερότητα τύπου Ἑλβετίας ἢ Σουηδίας. Ἡ Χώρα δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιδιώξῃ κάτι τέτοιο στὸ παρελθόν, διότι τὸ ἰδρυθὲν νέο ἑλληνικὸ κράτος ἦταν πολὺ μικρὸ καὶ ὁ πε-

ρισσότερος ἑλληνισμὸς ἦταν ἐκτὸς τῶν ὁρίων του. Σήμερα πού νομίζουμε ὅτι ἔχουμε σταθεροποιήσῃ πλέον τὰ ὄριά μας, τὰ σύνορά μας, τὰ πράγματα ἔχουν πάρει διαφορετικὸ δρόμο. Σὲ τελευταία ὅμως ἀνάλυση, ὅταν εἶσαι ἀπὸ γεωπολιτικῆς πλευρᾶς, στὸ μάτι τοῦ κυκλῶνα, πῶς νὰ κρατηθῆς οὐδέτερος; Τὸ ζητούμενο, ἡ οὐδετερότητα, πρέπει νὰ γίνεταί ἀποδεκτὴ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, πράγμα ἐξαιρετικὰ δύσκολο στὸ πλαίσιο τῶν συμφερόντων τους. Στὸ σταυροδρόμι τριῶν ἡπείρων καὶ πολλῶν θαλασσῶν πού εὐρισκόμεθα, συγκρούονται πάρα πολλὰ συμφέροντα.

Ἐνα ἐπόμενο, δεῦτερο ἐρώτημα, ἀφορᾷ στὴ στρατιωτικὴ προπαρασκευὴ τῆς Χώρας, πρὸς ἀντιμετώπιση τοῦ ἐπερχόμενου κινδύνου. Ὑπάρχει ἡ ἀποψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα, βρέθηκε παντελῶς ἀνέτοιμη καὶ ἀπαρασκευη. Θὰ μποροῦσε ἡ ἀπάντησιν σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα νὰ δοθῆ ἄμεσα καὶ ἀπλᾶ, ὅτι, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος κρίνοντας, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ πρόβλεψη καὶ προπαρασκευὴ. Καὶ πράγματι, ποῖο κριτήριον θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι περισσότερο ἀξιόπιστο ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα; Ἰσχυρίζονται οἱ ἔχοντες τὴν ἀποψη τῆς ἑλλειψῆς προετοιμασίας, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἐπίτευγμα καὶ μόνο τῆς ἐθνικῆς ὁμοψυχίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς γενναιοτήτος του. Οὐδεὶς ἀντιλέγει, ἀλλὰ ἀπὸ μόνες τους ἡ ὁμοψυχία καὶ ἡ γενναιοτήτα δὲν ἀρκοῦν. Τὸ θλιμμένον ἑλληνοπλοῦ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκῶ ἤθελε “μπαρούτι καὶ βόλια”, γενναιοτήτα διέθετε.

Ἐχει σημασία νομίζω νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι προκειμένου περὶ τῆς προετοιμασίας τῆς Χώρας δυὸ τινὰ πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπόψη. Πρῶτον, ὅτι, μία προετοιμασία, ὅσο καλὴ καὶ ἂν εἶναι, ὑπάρχει ἀσφαλῶς καὶ ἡ καλύτερὴ τῆς καὶ σ' αὐτὸ δὲν βρῖσκει κανεὶς ἄκρη καὶ τέλος, καὶ δεῦτερον, ὅτι ἡ ὅποια προετοιμασία πρέπει νὰ ἐξετάζεται μὲ βάση τὴν ἀφειρητρία τῆς, τὴν κατάστασιν ἐκκίνησιν. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, βέβαια, ἡ διαθεσιμότητα πόρων

είναι πρωταρχικής σημασίας. 'Από ποιά άφετηρία λοιπόν ξεκίνησε ό 'Ι. Μεταξάς, διότι κατ' αυτόυ στρέφονται τὰ βέλη, άφου αυτός άπό τό 1936 κυβερνούσε τή Χώρα, και σέ ποιό επίπεδο έφθασε τήν στρατιωτική έτοιμότητα; Τή δικτατορία του Μεταξά ούδεις συμπαθεί και ούδεις θέλει νά εκθειάζη, αλλά ή ιστορία γράφεται επί τή βάσει στοιχείων και όχι συναισθημάτων. Μάλιστα ό τότε πρωθυπουργός, πριν γίνη πολιτικός, ήταν στρατιωτικός καριέρας, καλός έπιτελικός αξιωματικός και άν ένα τομέα έγνωρίζε σαν πρωθυπουργός πολύ καλά, αυτός ήταν ό στρατιωτικός. 'Εγνώριζε λοιπόν, καλύτερον παντός άλλου, τήν κατάσταση πολεμικής ικανότητας τής Χώρας. 'Η ικανότητα αυτή άφορα στην ύλική πλευρά, ήτοι στα διατιθέμενα όπλα και λοιπά μέσα, στην ύπαρξη σχεδίων και μηχανισμού έπιστράτευσης καθώς και σχεδίων έπιχειρήσεων και στην προετοιμασία του έμψυχου ύλικου, κύρια στην καλή εκπαίδευση του προσωπικού.

Είναί άληθές ότι μετά τή Μικρασιατική 'Εκστρατεία, με τήν γνωστή τραγική κατάληξη, κατά τήν όποία καταστράφηκε ή έγκαταλείφθηκε μεγάλο μέρος πολεμικού ύλικου, κυρίως του Στρατού Ξηράς, ή πολιτική ρευστότητα που ένέσκηψε, με τὰ κινήματα και τίσ πολιτικές μεταβολές, δέν έπέτρεψε στίς εκάστοτε κυβερνήσεις νά άσχοληθοϋν έπισταμένως με τὰ θέματα άμύνης τής Χώρας. Είχαν ίσως ένα έλαφροντικό, ότι δέν διέβλεπαν άπειλή στον όρίζοντα, άν αυτό είναι έλαφροντικό, ένω αντιμετώπιζαν και άμεσα προβλήματα άποκαταστάσεως τών προσφύγων εκ Μ. 'Ασίας, ένω άκριβώς αντίθετα, ή κυβέρνηση Μεταξά είχε εύθυσ έξ άρχής λόγους νά άνησυχή, διότι ή παραμελημένη άμυνα που τής εκληρονομήτο, συνέπιπτε με τὰ πρώτα μαϋρα σύννεφα στον Εϋρωπαϊκό όρίζοντα.

'Ιδου πώς περιγράφει τήν κατάσταση ένας ικανώτατος μελετητής τής στρατιωτικής ιστορίας, ό Στρατηγός Ι. Πολιτάκος:

«'Όταν ανέλαβε τήν κυβέρνηση ό 'Ι. Μεταξάς και τήν άρχηγία του ΓΕΣ ό 'Αλέξ. Παπάγος, βρήκεν τήν άμυνα τής Χώρας παραμελημένη. Κατά τὰ προηγούμενα χρόνια οι κυβερνήσεις περιέκοπταν τίσ άμυντικές πιστώσεις, με άποτέλεσμα νά μείνουν οι Ε. Δ. με μεγάλες έλλείψεις όπλισμού και ύλικών έπιστράτεψεως, χωρίς όχύρωση και με χωλαίνουσα τήν εκπαίδευση τών κλάσεων, λόγω και τής μειώσεως του χρόνου θητείας. Μετά τή Μικρασιατική 'Εκστρατεία ή 'Ελλάδα είχε μείνει με έλάχιστο όπλισμό παλαιού τύπου, χρειαζόταν δέ έξ ολοκλήρου νά άνανεώση και νά συμπληρώση τόν όπλισμό και τὰ ύλικά έπιστράτεψεως. 'Ολόκληρη ή περίοδος 1923 - 1935 διέρρευσε χωρίς νά έπιλυθή τó μεγάλο αυτό πρόβλημα τής έθνικής άμύνης». Και παραθέτει μεν στή συνέχεια τούς άριθμούς τών μέσων, κυρίως όπλων που άγοράστηκαν στή διάρκεια τών 12 έτών (1923 - 35), παραθέτει όμως και τούς κατά πολυ μεγαλύτερους άριθμούς τών άναγκών σε όπλα και πυρομαχικά, που έπωμίζεται ή κυβέρνηση Μεταξά τó 1936. 'Ιδου γιατί έπιμένω ότι άν δέν γνωρίζης τήν άφετηρία εκκίνησης δέν μπορείς νά εκτιμήσης σωστά και τήν γενομένη βελτίωση. Πλέον αξιόπιστο ντοκουμέντο, άπό τó υπ' άριθμών 122 πρακτικό του 'Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου, με ήμερομηνία 14 - 12 - 1932, στο θέμα τής άμυντικής ικανότητας τής Χώρας δέν ύπάρχει. 'Αφου άναφέρεται στίς ύπάρχουσες έλλείψεις τής έποχής καταλήγει: «έξ όλων τών άνωτέρω προκύπτει ότι ή κατάσταση τής άμύνης τής χώρας είναι αυτόχρονα τραγική». 'Η κατάσταση μάλιστα χειροτέρευσε στή συνέχεια και έφθασε με τó κίνημα του 1935 νά γίνη άτελειπτική, διότι με τή γενομένη έπιστράτευση για τήν καταστολή του κινήματος έφθάρη και τó περιορισμένο ύλικό τών άποθηκών έπιστράτευσης.

Δέν προτίθεμαι νά προβώ στην άνάγνωση πινάκων με άριθμούς κατά είδος ύλικου, που παρηγγέλθησαν σε βιομηχανίες έσω-

τερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ καὶ τελικὰ παρελήφθησαν ἀπὸ τὶς Ε. Δ., ἂν καὶ κάποιες παραγγελίες δὲν ἐκτελέσθηκαν ἢ ἐκτελέσθηκαν μερικῶς, διότι καὶ οἱ κατασκευαστρίες χῶρες, ὅπως ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιο, ἡ Πολωνία ἔβλεπαν τὰ ἴδια μαῦρα σύννεφα τοῦ πολέμου στὸν ὀρίζοντα καὶ ἔδωσαν προτεραιότητα στὴν κάλυψη τῶν δικῶν τους ἀναγκῶν. Νομίζω ὅτι μιὰ σοβαρὴ ἔνδειξη τοῦ συντελεσθέντος ἔργου, μποροῦμε νὰ ἔχουμε ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν δαπανηθέντων χρηματικῶν ποσῶν, π.χ. γιὰ τὸν Στρατὸ Ξηρᾶς: (Ἐχω καὶ ἀναλυτικὰ τὰ ποσά, ἀλλὰ κρίνω προτιμότερον νὰ ἀναφερθῶ στὸ συνολικὸ ποσό) δηλαδὴ ἓνα ποσὸ τῆς τάξης τῶν 15,7 δις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, παρακαλῶ. Τὸ ποσὸ δαπανήθηκε στὴν τετραετία 1936 - 40, ὅταν στὴν 12ετία 1923 - 35 εἶχαν δαπανηθεῖ μόνο 3 δις δραχμῆς.

Τελικὰ ἐξοπλίσθηκε μὲ τὸ βασικὸ του ὑλικό, τὰ πυρομαχικά του καὶ τὰ ὑλικά ἐπιστράτευσης ἓνας στρατὸς 16 Μεραρχιῶν καὶ 1 1/2 Μεραρχίας Ἰππικοῦ καὶ ἐτοιμάσθηκε γιὰ ἐπιχειρήσεις διαρκείας. Ἀνάλογες προετοιμασίες ἐγίναν στὸ Ναυτικὸ καὶ ἰδιαιτέρα στὴν Ἀεροπορία. Ἡ τελευταία ἦταν ἓνα ταχέως ἐξελισσόμενο ὄπλο καὶ ὅ,τι ὑλικὸ ὑπῆρχε στὶς δεκαετίες τοῦ '10 καὶ τοῦ '20 ἦταν ἤδη ἀπρηχαιωμένο. Παρ' ὅλα αὐτά, κατὰ τὸν πόλεμο παρέταξε 45 ἀεροσκάφη διώξεως, 33 βορβαρδισμοῦ καὶ 65 παρατήρησης. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι στοὺς δύο αὐτοὺς Κλάδους, Ναυτικὸ καὶ Ἀεροπορία, ἡ Ἰταλία διέθετε συντριπτικὴ ὑπεροχή.

Ἰδιαιτερὴ ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνη στὴν ὀχρωματικὴ γραμμὴ "Μεταξᾶ" γιὰ τὴν ἀπόφραξη τῶν ἀπὸ Βουλγαρία κατευθύνσεων. Τεράστιο τὸ ἔργο μὲ τὰ μηχανικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς καὶ δέβια τότε δὲν ὑπῆρχαν καὶ τὰ πακέτα Ντελὸρ καὶ Σαντέρ. Τὸ μικρὸ βάθος τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου στὴν Ἀνατ. Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου τῆς "οἰκονομίας δυνάμεων", ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Βουλγα-

ρία ἐθεωρεῖτο ὁ κύριος πιθανὸς ἀντίπαλος, ἐπέβαλαν τὴν ὀχύρωση στὸ Μπέλλες, στὸ Ἄγκιστρο, στὸ Νευροκόπι καὶ στὴ Ροδόπη. Διαφορετικὰ οἱ Βούλγαροι, πού ὠνεύοντο τὴν καθόδου τους πρὸς τὸ Αἰγαῖο, θὰ εἶχαν ἐπέμβει ἐνωρίτερα καὶ θὰ εἶχαν ἀσφαλῶς ἐπηρεάσει τὶς ἐπιχειρήσεις μας στὴν Ἀλβανία.

Ἀλλὰ, ὅπως ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει, ἡ προετοιμασία γιὰ πόλεμο δὲν ἀφορᾶ μόνο στὰ ὑλικά μέσα, ἀλλὰ καὶ στὴ σχεδίαση τῆς κινητοποιήσεως καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ στοὺς τομεῖς αὐτοὺς ἡ ὄποια καλόπιστη κριτικὴ δὲν θὰ βρῆ κενὰ καὶ ἀπρονοησία. Θὰ ἀναφέρω ὀλίγα τινά, διότι ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει περισσότερα.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου 1939, τὸ ΓΕΣ εἶχε ἐκπονήσει τὸ "IB" Σχέδιο Ἐκστρατείας. Τὸ Σχέδιο ἀντιμετώπιζε καὶ τοὺς δύο ἀντιπάλους, Ἰταλία καὶ Βουλγαρία. Αὐτὸ τὸ Σχέδιο συμπληρώθηκε ἀργότερα ὥστε στὴ Δυτικὴ Μακεδονία καὶ στὴν Ἠπειρο νὰ μὴ ὑπάρχουν κενὰ καὶ πλεόν τοῦτου εἶχαν ἀρχίσει τὰ ἔργα ἐκστρατείας γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν τοποθεσιῶν, κυρίως τῆς τοποθεσίας Ἐλαίας - Καλαμᾶ, ἐνῶ προετοιμάσθηκαν καὶ οἱ καταστροφές ὅλων τῶν ὁδῶσεων ἀπὸ Ἀλβανία πρὸς Ἑλλάδα. Παράλληλα ὁργανώθηκε τὸ Τμήμα Στρατιάς Δ. Μ., ἐνῶ ἡ VIII Μεραρχία στὴν Ἠπειρο, ἡ IX Μεραρχία καὶ ἡ IV Ταξιαρχία στὴ Δυτ. Μακεδονία ἐνήργησαν προεπιστράτευση τῆς ἐφεδρείας τους.

Τὸ Σχέδιο συμπληρώθηκε ἀργότερα μὲ πρόβλεψη ἄμυνας τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων, ἰδιαιτέρα τῆς Κέρκυρας, καὶ παράλληλα, ὅσο γινόταν περισσότερο ὁρατὴ ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση ἐγίνε μεταφορὰ ὑλικοῦ πρὸς τὸ ἀλβανικὸ μέτωπο. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1940 ἄρχισαν καὶ οἱ περιοδικές ἐπιστρατεύσεις κλάσεων, κυρίως τῶν ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν, γιὰ δοκιμὴ τῶν ἐπιστρατευτικῶν σχεδίων καὶ γιὰ μηνιαία ἐκπαίδευση.

Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1940, μετὰ τὴ μεγάλη ἰταλικὴ πρόκληση τοῦ τορπιλλισμοῦ

της “Έλλης”, συμπληρώθηκαν και με μη οργανικές μονάδες οι προαναφερθείσες VIII και IX Μεραρχίες και η IV Ταξιαρχία Πεζικού, συγκροτήθηκε το Απόσπασμα Πίνδου υπό τον Συνταγματάρχη Κων/νο Δαδάκη, έγινε δε και μερική προεπιστράτευση και συγκρότηση μονάδων πεζικού και πυροβολικού.

Στις 28 Οκτωβρίου 1940 κηρύχθηκε η επιστράτευση. Στις 13 Νοεμβρίου, δηλαδή μέσα σε χρόνο 15 ημερών, επιστράτευση, μεταφορές συγκεντρώσεως, στρατηγική προς πόλεμο ανάπτυξη είχαν περατωθή. Μιλᾶμε για ένα σύνολο παρατακτής δύναμης 309.000 ανδρών, 776 πυροβόλων και 125.000 κτηνών, χωρίς να υπολογίζονται οι υπηρεσίες ανεφοδιασμού, επικοινωνιών, υγειονομικού, μεταφορών και άλλες του έσωτερικού. Μία τόσο μεγάλη έκτασης κινητοποίηση γινόταν για πρώτη φορά στη Χώρα. Πολύ εύγλωττο είναι το πρώτο σήμα του Αρχιστρατήγου, και ἄς ἔχη μόνο 21 λέξεις: *«Ἐπὶ τῆς πρωινῆς σήμερον περιερχόμεθα σὲ ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς Ἰταλίαν. Ἄμυνα ἐθνικοῦ ἐδάφους διεξαχθῆ βάσει διαταγῶν ὡς ἔχετε. Ἐφαρμόσατε σχέδιον ἐπιστράτευσης»*. Τὸ λακωνικὸ αὐτὸ σήμα ὁμιλεῖ γιὰ διαταγὲς πού εἶχαν οἱ Σχηματισμοὶ καὶ οἱ Μονάδες γιὰ τὴν περίστασι καὶ γιὰ σχέδιο ἐπιστράτευσης πού ὑπῆρχε. Πῶς νοεῖται λοιπὸν ἡ ἔλλειψη προπαρασκευῆς;

Στις 28 Οκτωβρίου ἐκδηλώθηκε ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἰταλικὴ ἐπίθεσι καὶ στίς 07:30' τῆς 1ης Νοεμβρίου, δηλαδὴ μετὰ τριήμερον, ἡ I Ἑλληνικὴ Μεραρχία ἐξεδήλωσε ἀντεπίθεσι κατὰ τοῦ πλευροῦ τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων πού εἶχαν εἰσχωρήσει στὴν Πίνδο καὶ κατευθύνονταν πρὸς Σαμαρίνα. Μὲ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια ἄρχισε ἡ ἀντεπίθεσι στὴν Πίνδο πού ἔληξε στίς 13 Νοεμβρίου μὲ τὴν ἐκδίωξι τῶν Ἰταλῶν πέρα τῶν συνόρων καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς διάσπασι τῶ ἑλληνικῶν δυνάμεων ΗΠΕΙΡΟΥ καὶ ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Ἡ ἰταλικὴ Μεραρχία μάλιστα πού ἐνήργησε στὴν

Πίνδο ἦταν ἡ ἐπίλεκτη “Τζούλια” τῶν ἀλπινιστῶν ἐξειδικευμένη στὸν ὄρεινὸ ἀγῶνα. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου ἄρχισαν τὶς ἐπιθετικὲς ἐνέργειες τους καὶ ἡ IX Μεραρχία καθὼς καὶ ἡ IV Ταξιαρχία στὸ Β. Δ. τομέα, ὅταν μάλιστα στὸν παραλιακὸ τομέα οἱ Ἰταλοὶ προχωροῦσαν καὶ στίς 5 Νοεμβρίου, μετὰ ἀπὸ ζεύξι τοῦ Καλαμᾶ, πέρασαν νότια τοῦ ποταμοῦ. Αὐτοὶ οἱ ἐπιθετικοὶ ἐλιγμοὶ δὲν γίνονται χωρὶς προετοιμασία καὶ σχεδιασμὸ καὶ οἱ ἀποφάσεις δὲν λαμβάνονται παρὰ κατόπιν λεπτομερῶν ἐκτιμήσεων καὶ ὑπολογισμῶν, μὲ τόλμη ἀλλὰ καὶ μὲ ἐμπιστοσύνη στὸ προσωπικὸ καὶ στὰ μέσα.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ στοὺς διάφορους συλλόγους πού ἔπλεκαν καὶ ἔστελναν στὸ μέτωπο φανέλλες καὶ κουκούλες, πού ἐπικαλοῦνται κάποιοι, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἔλλειψη προπαρασκευῆς, οἱ ἐνέργειες αὐτὲς μπορεῖ νὰ εἶναι -καὶ ἀσφαλῶς εἶναι- ἐνδειξι τῆς στοργῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν μαχητὴ, καθὼς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ, πού ἤθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ βοηθήσει τὰ ἀγωνιζόμενα παιδιὰ του, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόδειξι ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία παραμέλησαν τὸν ἐφοδιασμὸ καὶ τὴν ὑποστήριξι. Ἦσως δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπιτύχουν ἕνα καλύτερο ἐπίπεδο, ὅμως ἄς μὴ μᾶς διαφεύγουν καὶ οἱ συνθήκες καιροῦ καὶ περιβάλλοντος, δεδομένου ὅτι ὁ ἑλληνοῖταλικὸς πόλεμος κατὰ τὸ πλεῖστον διεξήχθη σὲ χειμερινὴ περίοδο καὶ σὲ κατ' ἔξοχην ὄρεινὸ καὶ δύσβατο ἔδαφος. Τὰ κρουοπαγήματα, οἱ στερήσεις, οἱ κακουχίες καὶ οἱ περιστασιακὲς ἐλλείψεις συμβαίνουν ἀκόμα καὶ στοὺς καλύτερα ἐφωδιασμένους στρατοῦς. Καὶ κλείνω τὴν ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα τῆς προπαρασκευῆς μὲ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Σύγχρονη Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη. *«Τὸ πρόγραμμα ἦταν μεγαλεπήβολο (πρόγραμμα πού ὁ Παπάγος εἶχε ὑποβάλλει στὴν Κυβέρνησι). Οἱ οικονομικὲς δυνατότητες ἐπέβαλαν τὴν κλιμάκωσι του σὲ μείζονα χρόνο. Ἀπὸ ἐκεῖ*

ἀρχίζει διάλογος μεταξύ ΠΑΠΑΓΟΥ και ΜΕΤΑΞΑ. Ὁ καθένας ἀντιμετώπιζε τὸ θέμα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ του. Ὁ ΠΑΠΑΓΟΣ βλέπει τι πρέπει νὰ γίνη. Ὁ ΜΕΤΑΞΑΣ τι ἦταν δυνατόν νὰ γίνη. Ἀλλὰ παρ' ὅλες τὶς διενέξεις, ποὺ ἐμφανίζονται ἐκάστοτε στὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Μεταξᾶ καὶ στὰ ὑπομνήματα τοῦ Παπάγου, ἐπετυγχάνετο πάντοτε συμβιβασμός, ὥστε νὰ βρεθοῦμε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ '40 σὲ κατάσταση ἱκανοποιητική. Ἄν εἶχε ἐξακολουθήσει ἢ μέχρι τοῦ '35 νοοτροπία, Ἡ ΕΛΛΑΣ παρὰ τὴ μοναδικὴ ἐθνικὴ ὁμοφωνία, ἀντὶ νίκης, δὲν θὰ εἶχε ἀντιτάξει παρὰ κάποιους ἡρωϊσμούς ἢ ὀλοκαυτώματα, τὰ ὁποῖα βέβαια δὲν ἀποτελοῦν τὸν σκοπὸ τοῦ ἀγῶνος, ποὺ εἶναι ἡ νίκη».

Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα, ποὺ μοῦ ἔχει τεθῆ ἀρκετὲς φορές, εἶναι ἂν ὁ ἰταλικὸς στρατὸς μᾶς ἀντιμετώπισε πολεμῶντας ὅπως πρέπει νὰ πολεμᾷ ἕνας στρατὸς, μὲ ἄλλα λόγια ἂν ἦταν εὐκόλος ἢ δύσκολος ἀντίπαλος. Φοβᾶμαι ὅτι τὰ πολὺ παραστατικὰ σκίτσα τῶν γελοιογράφων τῆς ἐποχῆς, μὲ τὰ τσαρούχια νὰ καταδιώκουν τοὺς μελανοχιτώνες καὶ τοὺς κοκκορόφτερους ἢ τὰ ἐπιθεωρησιακὰ ἔργα καὶ τὰ τραγούδια μὲ τὸ σκωπτικὸ πνεῦμα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ κατορθώματα τῶν μαχητῶν μας, συνετέλεσαν στὸ νὰ δημιουργηθῆ γιὰ τὸν Ἴταλὸ στρατιώτη μία εἰκόνα ἀδέξιου καὶ ἠτοπαθοῦς μαχητῆ, ποὺ ὅμως κάθε ἄλλο παρὰ ἀνταποκρινόνταν στὴν ἀλήθεια. Προφανῶς ὑπερείχαμε αὐτῶν μόνο κατὰ τὸ ἠθικόν, διότι ἐμεῖς πολεμούσαμε γιὰ τοὺς βωμούς καὶ τὶς ἐστίες μας, γιὰ τὴν ἐλευθερία μας, ἐνῶ οἱ Ἴταλοὶ πολεμοῦσαν ἐκτὸς Ἰταλίας.

Τὸ ὅτι οἱ Ἴταλοὶ ἐπολέμησαν σκληρὰ τὸ μαρτυροῦν πάρα πολλὰ γεγονότα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀμφισβητηθοῦν. Εἶναι γνωστὲς οἱ μάχες γιὰ τὴν κατάληψη καὶ ἀνακατάληψη τοῦ ὑψώματος ΓΚΡΑΜΠΑΔΑ τῆς τοποθεσίας ΕΛΑΙΑΣ ἀπὸ Ἴταλοὺς καὶ Ἕλληνες. Τὸ ὑψωμα ἄλλαξε πολλὰς φορές κάτοχο. Στρατοί, ποὺ δὲν πολεμοῦν, δὲν ἀντεπιτίθενται δύο καὶ τρεῖς φορές γιὰ ἕνα

ὑψωμα.

Ὅποιος μελετήσῃ τὰ στρατιωτικὰ γεγονότα τῆς ἐλληνοϊταλικῆς σύρραξης θὰ διαπιστώσῃ ὅτι οἱ ἐλληνικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ καταλάβουν τὰ ἐδάφη, ποὺ κατέλαβαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀλβανίας, κατέβαλαν σκληρὲς προσπάθειες, διότι οὔτε σπιθαμὴ ἐδάφους δὲν ἄφηναν οἱ Ἴταλοὶ ἀμαχητῆ. Σχεδὸν πάντοτε ἐξαπέλυαν ἀντεπιθέσεις γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τοῦ ἐδάφους ποὺ ἔχον ἀπὸ δικὲς μας ἐνέργειες. Ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴ στρατιωτικὴ ἱστορία τῶν ἐκδόσεων τοῦ ΓΕΣ καταλαμβάνει ἡ δυναμικὴ προσπάθεια τῶν Ἰταλῶν τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1941 νὰ ἀνακαταλάβουν τὸν συγκοινωνιακὸ κόμβο τῆς Κλεισούρας. Σκληρὸς ἀγῶνας ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἰταλῶν ἐγίνε γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ ὑψώματος 1285, μὲ τρεῖς ἐπιθέσεις ἡμέρας καὶ πέντε νυκτερινὰ ἐγχειρήματα μεταξὺ 29 καὶ 31 Ἰανουαρίου. Δὲν ἔχει σημασία ἂν δὲν ἐπέτυχαν, σημασία ἔχει ὅτι ἀγωνίστηκαν σκληρὰ. Κατὰ τὴν ἰταλικὴ ἐαρινὴ ἀντεπίθεση τοῦ Μαρτίου 1941, τὴ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα "PRIMAVERA", ποὺ διηύθυνε ὁ ἴδιος ὁ Μουσολίνι, τὸ ὑψωμα 731 εἶναι κάτι σὰν τὸν Λαχανᾶ, τὸ Σκρᾶ, ἢ τὸ Καλέ - Γκρότο. Ὅσοι Ἕλληνες μαχητὲς τὸ ὑπερασπίστηκαν, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίτες, καὶ ἐπέζησαν, ἔπρεπε νὰ κυκλοφοροῦν ἀνάμεσά μας μὲ μία κονκάρδα ἀξίας, ποὺ στὸ κέντρο τῆς νὰ εἶναι χαραγμένος ὁ ὑψοδείκτης 731. Τὸ ὑψωμα 731 δέχθηκε ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις ἀπὸ τοὺς Ἴταλοὺς. Οἱ ἐκατέρωθεν ἀπώλειες ἦσαν μεγάλες. Τὸ πεδίο τῆς μάχης εἶχε στρωθῆ μὲ νεκροὺς καὶ οἱ Ἴταλοὶ ἐξήτησαν ἐκεχερεία 4 - 6 ὠρῶν γιὰ τὴν ταφή των. Τότε ὁ Ἕλληνας Διοικητῆς τοῦ 1/67 Τάγματος βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ διατρέξῃ τὸ ἔδαφος ἐμπρὸς ἀπὸ τὶς ἐλληνικὲς γραμμὲς καὶ στὴν ἐκθεσὴ του ἀναφέρει: "Ἄν καὶ ἔχω ἀντικρῦσει εἰκόνας ἀνθρωποσφαγῆς στὰ πεδία τῶν μαχῶν, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ἐν τούτοις τὸ μακάθριο καὶ φορικιαστικὸ θέαμα ποὺ ἀντίκρυσσε στὸ χῶρο μεταξὺ τῶν ὑψωμάτων

731 και 717, ξεπερνᾶ τις δυνατότητες τῆς φαντασίας μου. "Ὄλη ἡ ὁρατὴ ζώνη, τῆς μεταξὺ τῶν δύο ὑψωμάτων κορυφογραμμῆς, πλάτους μόλις 150 μέτρων περίπου, ἦταν κεκαλυμμένη μὲ πτώματα ἐγκατεσπαρμένα κατὰ σωρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέβαλαν ἀποκεκομμένα μέλη κατατεμαχισμένων μαχητῶν. Ἡ μακάθρια ἐντύπωση κορυφωνόταν στὴ θεὰ θανάσιμου ἐναγκαλισμοῦ ἀντιπάλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὄχι ὀλίγοι "Ἕλληνες". Οἱ ἐναγκαλισμένοι νεκροὶ μαχητὲς σημαίνουν σκληρὸ καὶ ἥρωικὸ ἀγῶνα καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. Εἶναι γεγονός ἐξω ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση, ὅτι, κατὰ τὸν ἀγῶνα στὴν Ἀλβανία, πέρα ἀπὸ τὰ κροτοῦντα ὄπλα, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ἡ δράση ἀφοροῦσε στὰ ἀθύρνα, στὰ ἀγγέμαχα ὄπλα. Αἱμάτωσε πολὺ στὸν πόλεμον αὐτὸν ἡ λόγχη. Ὁ ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνας δὲν ἦταν ἡ ἐξαιρεση, μὰ ὁ κανόνας. Ἐπολέμησαν λοιπὸν οἱ Ἰταλοὶ καὶ τὸ μαρτυροῦν οἱ τρομακτικὲς ἀπώλειές τους. Δὲν ἐπέτυχαν νίκες, ὅπως οἱ σύμμαχοί των οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ δὲν ὑστέρησαν καθόλου μὰ καθόλου σὰν μαχητὲς. Ἄπλᾶ ἀτύχησαν, πού εἶχαν ἀπέναντί τους τοὺς "Ἕλληνες.

Θὰ μποροῦσα νὰ προχωρήσω καὶ σὲ ἕνα τέταρτο σημαντικὸ ἐρώτημα πού ἀφορᾷ στὸ τί προσέφερε ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς τοῦ '40, ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχὴ ἐκβασὴ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ὁ χρόνος ὅμως δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπει. Στὴν ἴδια ὅμως τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔπος τοῦ '40 πρόσφερε πολλὰ, ὅσο καὶ ἂν στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας ἔκανα λόγο γιὰ μὴ ἐξαργυρωθεῖσες ἐπιταγές. Μὲ τὸν ἀγῶνα τοῦ '40 ἡ Ἑλλάδα μεγάλωσε μὲ τὴν ἐπάνοδο τῆς Δωδεκανήσου στὴ μητρικὴ ἀγκάλη, μᾶς ἐλληνικώτατης περιοχῆς, πού ἦταν ὑπὸ ἰταλικὴ κατοχὴ. Προσωπικὰ ὅμως ἔχω τὴν αἴσθησι ὅτι τὸ 1940 ἐπέδρασε στὴ συνείδησι τῶν Εὐρωπαίων, ὥστε ἡ χώρα νὰ γίνῃ τελικὰ ἀποδεκτὴ σὰν πληρὲς μέλος στὴν τότε (1980) ΕΟΚ. Καὶ ἀκόμη νομίζω ὅτι δὲν ὑπερβάλλω, ἂν κάνω τὸν ὑπαινιγμὸ, ὅτι ἡ Χώρα

μας, καὶ ἐννοῶ ἰδιῶτες καὶ κράτος, κινεῖται σήμερα μὲ ἄνεση καὶ σὲ ἰσοτιμία μὲ τοὺς λοιποὺς Εὐρωπαίους, μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ε. Ε., χάρι καὶ στὸ διαβατήριό πού τῆς χάρισε τὸ ἔπος τοῦ '40. Μπορεῖ οἱ Εὐρωπαῖοι σήμερα νὰ μὴ μας θαυμάζουν, ὅπως τὸ 1940, καὶ νὰ μὴ μᾶς συμπαραστεκῶνται, ἀλλὰ ἡ ἱστορία δὲν ἔχει παραγραφῆ.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ πῶς ἀπετίμησε τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1942 σὲ ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τοῦ ὁ Φίλιπ Νόελ Μπαϊκερ, ὑπουργὸς τότε Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας τῆς Μεγάλης Βρετανίας: «... Ἄν ἡ Ἑλλάς ἐνέδιδε στὸ τελεσίγραφο τοῦ Μουσσολίνι, κανεὶς δὲν θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὴν κατηγορήσῃ. Τὸ λέγω αὐτό, ἐνῶ γνωρίζαμε τότε καὶ γνωρίζουμε σήμερα ἀκόμη καλύτερα τί θὰ σήμαινε γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα μας ἡ συνθηκολόγησι αὐτή. Ὁ Ἄξονας θὰ εἶχε ἀπὸ τότε στὴ διάθεσίν του ὅλη τὴν Εὐρώπη γιὰ ν' ἀναπτύξῃ τὶς γραμμὲς τῶν συγκοινωνιῶν του καὶ τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ ὑποβρυχία του θὰ κυριαρχοῦσαν ἔκτοτε ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Ἑλλάδος σὲ ὁλόκληρη τὴν Μεσόγειο. Τὸ ἔργο τῆς ἀμύννας μας στὴν Αἴγυπτο θὰ γινόταν πολὺ δυσκολώτερο. Ἡ Συρία, τὸ Ἰράκ, τὸ Ἰράν, ἡ Κύπρος, θὰ καταλαμβάνονταν ἀπὸ τὸν Ἄξονα. Ἡ Τουρκία θὰ κυκλωνόταν. Οἱ πετρελαιοπηγὲς τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς θὰ ἦσαν στὴ διάθεσίν του. Ἡ ὀπισθία θύρα τοῦ Καυκάσου θὰ ἀνοίγονταν γι' αὐτόν. Δὲν δυσκολευόμαστε νὰ πιστέψουμε ὅτι θὰ χάναμε ὁλόκληρη τὴ Μέση Ἀνατολή, ἴσως καὶ αὐτὸν τὸν πόλεμο. Χάρις στὴν ἐλληνικὴ ἀντίστασι μᾶς δόθηκε ὁ καιρὸς νὰ ἀποκρούσωμε καὶ νὰ συντρίψωμε ἔπειτα τὴν ἰταλικὴ Στρατιά, πού κινήθηκε ἀπὸ τὴ Λιβύη ἐναντίον τῆς Αἴγυπτου, νὰ ἐκκαθαρίσωμε τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, νὰ μεταφέρωμε τὴν ἀμερικανικὴ βοήθεια πρὸς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολή καὶ νὰ ἐξουδετερώσωμε ἔτσι τὴν ἐχθρικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐλληνικῆς ἀντίστασις γίνονται αἰσθητὰ ἀκόμη καὶ σήμερα στοὺς ἀγῶνές μας. Ἄν τὸ Στά-

λιγκρανε και ο Καύκασος κρατουν σήμερα, αυτό δεν είναι ασχετο προς την ελληνική αντίσταση, από την οποία έπωφελούμαστε έτσι και ύστερα από την πάροδο δύο ολόκληρων χρόνων. Ο κόσμος πραγματικά δεν δικαιούται να λησμονήσει τα κατορθώματα των Ελλήνων κατά την ιστορική εκείνη στιγμή».

Νομίζω δικαίως η 28η Οκτωβρίου, η ημέρα του μεγάλου “ΟΧΙ”, καθιερώθηκε σαν Έθνική Έπέτειος, παράλληλα με την 25η Μαρτίου. “Αν με τη δεύτερη ύμνείται η Έθνική μας Παλιγγενεσία, με την πρώτη καταδεικνύεται η ιστορική μας συνέχεια. Διότι ποιά ή διαφορά του “μολών λαβέ” ή του “ πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν” από το “ΟΧΙ” του ‘40; “Ας αφήσουμε κατά μέρος τις μεψιμοιρίες μας, τις αντιθέσεις μας, τα προβλήματα μας, ας αφήσουμε την καθημερινότητα και τη μόνιμη μιζέρια μας, έστω για μία ημέρα, και ας σκεφθούμε τον Τόπο και το Έθνος. “Ολοι μας είμεθα περαστικοί και πρόσκαιροι. Ο Τόπος και το Έθνος είναι αιώνια. “Ας μη κοιτάμε τί κάνει η Πατρίδα για μās, ας κοιτάμε τί κάνουμε εμείς γι’ αυτήν. Διότι ο Τόπος και πάλι διατελεί υπό συνεχή απειλή. Η έλευθερία, που όλοι μας απολαμβάνουμε, δεν είναι είδος κατοχυρωμένο και κληρονομούμενο από γενεά σε γενεά. Κάθε γενιά όφείλει να το υπερασπίζεται και να το εξασφαλίσει με θυσίες, ακόμα και με το

αίμα της. Το Διεθνές Περιβάλλον είναι άναρχο, με την έννοια ότι δεν υπάρχει μία Αρχή μεριμνούσα δι’ όλους με δικαιοσύνη. Τα συμφέροντα και η ισχύς είναι οι νόμοι του. Και όποιος φιλειρηνιστής, κοσμοπολίτης, διεθνιστής νομίζει ότι ήλθε η ώρα να επικρατήσει η ανθρώπινη αρετή στον διεθνή στίβο, είναι το όλιγότερο ονειροπόλος.

Και θα κλείσω με ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Άγγλου Compton Mackenzie με τίτλο “Άνεμος Έλευθερίας: Η Ιστορία της κατά της Ελλάδος εισβολής των δυνάμεων του Άξονος 1940 - 41”. Γράφει: “Σε μία κορυφή της Πίνδου ας ύψωθῆ τεράστιος ναός δωρικού ρυθμού, που η στέγη του θα καλύψει τα όσα του “Ελληνα Άγνωστου Στρατιώτη... Η αύρα των γύρω από τον ναό βουνών, ας συγκεντρώνη πάντα σε ατέλειωτη παρέλαση ολόκληρη τη θεωρία των ηρώων, Άγγλων, Αφρικανών, Πολωνών, Ρώσων, ελεύθερων Γάλλων, Ολλανδών, Βέλγων, Νορβηγών και στην κορυφή της παράταξης ας τεθῆ “Ελληνας πολεμιστής, το γνησιώτερο τέκνο της Έλευθερίας, που η κραυγή του “ΑΕΡΑ” θα αντηχῆ εις τους αιώνες επάνω από τα βουνά και τις θάλασσες”.*

Στρατηγός
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΣΚΑΡΒΕΛΗΣ
Έπίτιμος Άρχηγός ΓΕΕΘΑ

* Το αυτόγραφο του συγγραφέως έχει δωρηθῆ, μέσω του Σπύρου Β. Μεταξά, το 1960, στην Έθνικὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ελλάδος, όπου και εὐρίσκεται ταξινομημένον με τὴν ἐνδειξιν: χειρόγραφον ΕΒΕ 3130. Η συγγραφή ἤρχισε τὴν 25ην Μαρτίου 1942 και ἐπερατώθη στὴν νῆσον Βάρραν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἑβριδῶν (Σκωτιαν). Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀφιέρωσις τοῦ συγγραφέως ἑλληνιστί, στὸ φύλλο 1· «Στὸ

στρατὸ τῶν σκλαβωμένων νικητῶν με βαθύτατο θαυμασμὸ και ζωηρὴ εὐγνωμοσύνη», καθὼς και ἡ σημεῖωσις του «I would like I thank that one day these pages written with my heart will sent in Hellas. Compton MacKenzie. Island of Barra. Outer Hebrides. April 25, 1943, Easter». Τὸ ἐργον εἶχεν ἐκδοθῆ στὸ Λονδίνον τὸ 1944 (ἀγγλιστί).

«Εἰς Μνημόσυον» Paul Tournier

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

*«Ἡ ἰατρικὴ μας πρέπει νὰ γίνῃ
ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος, κα-
λύπτουσα τὸν ὄλον Ἄνθρωπον.
Τοῦτο ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς ἰατροὺς
καὶ δι' ὅλας τὰς εἰδικότητας»*

Γ. ΔΑΪΚΟΣ

Ἦταν στὶς 7 Ὀκτωβρίου 1986, ποὺ ὁ Paul Tournier, σὲ ἡλικία 89 ἐτῶν, ἀναπαύθηκε εἰρηνικά, στὸ σπῖτι του, τὸ ὁποῖο εἶχε βαφτίσει «κόκκον σίτου» («Le Grain de Blé»). Πέθανε ἀνάμεσα στὰ χειρόγραφα του, στὰ ὁποῖα ἀποτύπωνε τὰ βαθιὰ χαρακτηριστικά τῆς ψυχῆς, τὸ «χῶρο» τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸν ὁποῖο πολλοὶ Ἑκκλησιαστικοὶ Πατέρες ἐννοοῦν «αὐτὸ ποὺ ὀνομάζεται σήμερον προσωπικότης ἢ πρόσωπον».¹

Ὁ Paul Tournier, Ἑλβετὸς ἰατρός Παθολόγος, ὑπῆρξε ὁ εἰσηγητὴς καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς «Ἰατρικῆς τῆς Προσωπικότητος» (Ι. τ. Π.).² Κατὰ τὸν Paul Tournier, ὁ νέος αὐτὸς ὄρος τῆς ἰατρικῆς γραμματολογίας δὲν ἐκφράζει μιὰ καινούργια «εἰδικότητα», μὲ κάποιον ἰδιαίτερο σύστημα ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ τεχνικῆς, ἀλλὰ σημαίνει ἀσκηση τῆς συμβατικῆς ἰατρικῆς, ἢ ὁποῖα ὅμως «θεμελιώνει τὸ ἔργο τῆς σὲ μιὰ, καθαρὰ, ἀνθρωπολογικὴ ἀντίληψη καὶ τὸ περιβάλλει, ὀλόκληρο, μὲ βάση τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖο θεωρεῖ ὡς ὄντοτητα μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη, ὡς Πρόσωπον «εἰκόνα Θεοῦ»³, σύμφωνα μὲ τὴν χριστιανικὴ πίστη καὶ τὴ σύγχρονη βαθυψυχολογία.

Ἡ Ι. τ. Π., ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Paul Tournier, δὲν ἐκδιδάσκειται καθὼς ἡ ἐπαγγελματικὴ ἰατρικὴ, ἀλλὰ εἶναι καρπὸς ἐσω-

τερικῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱατροῦ καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τι εἶναι ὁ ἰατρός καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ τι πρᾶττει. Ἀπὸ κάποιες «ἐξομολογήσεις του, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι, ὁ Paul Tournier βασίζει τὴν ἰατρικὴν στὰ παρακάτω δύο «ἀξιώματα»: α) Ὅ,τι καὶ ἂν ἔχουμε γιὰ γνώση ἐπιστήμης καὶ τέχνης, πρέπει νὰ τὸ τοποθετοῦμε μέσα στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ καὶ β) πραγματικὴ ἀξία στὴ ζωὴ δὲν ἀποτελεῖ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη.

Ἡ Ι. τ. Π., καθὼς ἀντιλαμβάνεται τὸν ἄνθρωπο, ὑπαρξιακά, (ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ Γρηγόριο Θεολόγο εἶναι «κράμα» ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ στοιχείου)⁴ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ διαγνωστικὸ καὶ θεραπευτικὸ ἐνδιαφέρον τῆς σὲ ὅ,τι ἐνδιαφέρει μόνον, τὸ σῶμα (βιολογικὸ καὶ ψυχολογικὸ ὑπόστρωμα), ἀλλὰ προχωρεῖ βαθύτερα, παρατηρεῖ καὶ ἐξετάζει καὶ τὴν πνευματικὴν του διάσταση («ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου ἢ πνευματικότης», κατὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία). Ἡ Ι. τ. Π. πιστεύει ὅτι, ἡ ἰατρικὴ δὲν πρέπει νὰ μένει φυλακισμένη καὶ ἀπομονωμένη στὶς ξερὲς ἐπιστημονικὲς τῆς γραμμῆς, γιατί εἶναι κάτω περισσότερο ἀπὸ μιὰ «καθιερωμένη» θετικὴ ἐπιστήμη.

Ἡ Ι. τ. Π. ἔχει ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση, στὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ἀρρώστου - ἀνθρώπου, τὴ συμβολὴ καὶ πνευματικῶν

παραγόντων, ώστε να θεραπεύεται ό ολος Ἴνθρωπος («άνθρώπινον όλον» κατά Ἴπποκράτην). Ὁ Paul Tournier περιγράφει, πολύ παραστατικά, τή «ρυθμική τής προσωπικότητας» τοῦ ανθρώπου, σέ σχέση πρὸς τίς πολυποίκιλες βιοψυχοκοινωνικές καί πνευματικές μεταβλητές τής ζωής του: οἱ λειτουργίες τοῦ σώματος, τὸ «εἶναι» (self), οἱ συνάνθρωποι, ὁ Θεός.

Ἡ Ι. τ. Π. τονίζει ὅτι, τήν εὐρυθμική λειτουργία τοῦ ανθρώπινου ὄργανισμοῦ, τήν ὁποία ἀπὸ ἀρχαῖατα χρόνια ὀνόμασαν ὑγεία («Υγίειη»), τή σημαδεύουν, ἔντονα, ὄχι μόνο φυσικοὶ - βιολογικοὶ παράγοντες, τήν προσδιορίζουν, χαρακτηριστικά, καί παράγοντες ψυχοκοινωνικοὶ καί ἠθικοπνευματικοί. Τρόπος ζωής καί φιλοσοφία ζωής τοῦ ἀτόμου (ἀκόμη ἀπὸ ἐποχῆς Πλάτωνος) σχετίστηκαν μὲ τήν ποιότητα τής ὑγείας.

Συνεπῶς, γιά τήν ἐφαρμογή τής Ι. τ. Π. ἀπαιτεῖται θαθεῖα ἀ ν θ ρ ω π ο γ ν ω σ ί α καί ὠ ρ ι σ μ ἔ ν η σ τ ἄ σ η ἀπὸ τὸ γιατρό. Ἡ ἀντίληψη τοῦ Paul Tournier, περὶ τοῦ ἀσθενοῦς ὡς Π ρ ο σ ὄ π ο υ , ἰσχύει καί γιά τὸ γιατρό - Π ρ ο σ ὄ π ο . Σὲ τίποτα δὲν ὠφελοῦν γνώσεις καί συμβουλές, ἂν δὲν προέρχονται ἀπὸ γιατρό, ὁ ὁποῖος δὲν αἰσθάνεται «ένα» μὲ τὸν ἄρρωστό του, δὲν συμμετέχει στὸν πόνο του, στὴ δύσκολη σωματική καί ψυχική του πραγματικότητα, δὲν γιατρεύει μὲ ἀ γ ἄ π η καί ἀ ν θ ρ ω π ι ἄ .

Ἡ «ὀλική» (holistic), ἱατρική τοῦ Paul Tournier, ἔχει τίς ρίζες τής στὸν Ἴπποκράτη καί τὸ Γαληνὸ (ὁ ὁποῖος ἦταν χριστιανός). Ἰδέες τους, πού εἶχαν παραμεριστεῖ ἀπὸ τὰ ἰδεολογικά ρεύματα τής ἐποχῆς, τίς πῆρε ὁ Paul Tournier, τίς στέριωσε μὲ τή χριστιανική ἀνθρωπολογία, τίς θεμελίωσε ἐπιστημονικά καί τίς ἐπιδότησε μὲ τὸ κύρος τής προσωπικότητος του.

Ὁ Paul Tournier, μὲ πολλά ταξίδια σὲ ὅλες τίς ἡπείρους τής γῆς, ἔδωσε διαλέξεις πού ἀνοῖξαν νέους ὀρίζοντες στὴν ἱατρική, στοὺς γιατρούς, στοὺς νοσηλευτές, στοὺς ἀποδέκτες ὑγείας, καί σημάδεψαν, ἔντονα, τὴ μεγάλη δύναμη τής ἱερῆς σχέσεως γιατροῦ - ἀρρώστου⁵. Πράγματι, πολλά σύγχρονα βι-

βλιογραφικά ἱατρικά δεδομένα γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀσθενοῦς, τὴ σωστή καί ἀνθρώπινη, ἔχουν τὴ βάση τους στίς ἰδέες τοῦ Paul Tournier καί τής ομάδος τῶν συνεργατῶν του. Ἱατρική φιλοσοφία καί πράξη, σήμερα, εἶναι ἐμποτισμένα ἀπὸ τήν «Ἱατρική τής Προσωπικότητος».

Ἡ αὐθεντική μορφή τής Ι. τ. Π. ἀρχισε νὰ παρουσιάζεται στὴν Ἑλλάδα, στὰ τέλη τής δεκαετίας τοῦ '40 καί τίς ἀρχές τοῦ '50. Ἡ προβολὴ τῶν ἰδεῶν τής Ι. τ. Π. ὀργανώθηκε μὲ τὴ μελέτη τῶν πηγῶν τής καί μὲ τήν παρακολούθηση καί συμμετοχὴ Ἑλλήνων γιατρῶν, στὰ συνέδρια - συναντήσεις, τὰ ὁποῖα ὀργάνωνε ὁ Paul Tournier στὸ ἐξωτερικό, κάθε χρόνο, ὅπου καί δινόταν ἡ εὐκαιρία προσωπικῆς γνωριμίας μὲ τὸν Paul Tournier καί τοὺς συνεργάτες του, σημαντικές ἱατρικές προσωπικότητες τής ἐποχῆς (R. Siebeck, A. Maeder, J. Rougemont, T. Bovet, A. von Orelli, V. von Weizsäcker, A. Stocker, Rh. Kressmann, H. Urban, A. Vincent, G. A. Lindeboom, κ. ἄ.). Ἐπίσης, ἐγιναν μεταφράσεις σχετικῶν βιβλίων, γράφτηκαν ἄρθρα καί «ρεπορτάζ» ἀπὸ τὰ συνέδρια τοῦ Paul Tournier, καί ὅλα αὐτὰ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει ὁ ἱατρικὸς κόσμος τής Πατρίδας μας, τοὺς «νέους ὀρίζοντες» τής ἱατρικῆς. Ἡ πρόταση τοῦ Paul Tournier γιά ἀ ν α κ α ῖ ν ῖ σ η τ ἧ ς ἱ α τ ρ ῖ κ ῆ ς π ἄ ν ω σ ἔ χ ρ ῖ σ τ ῖ α ν ῖ κ ῆ ς θ ἄ σ ε ῖ ς , δὲν ἄργησε νὰ βρεῖ ἀπήχηση στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων γιατρῶν, οἱ ὁποῖοι ὄλο καί γίνονταν περισσότεροι.

Τὸ ἔργο τής προβολῆς τῶν ἀπόψεων τοῦ Paul Tournier, στὴν Ἑλλάδα εἶχαν ἀναλάβει γιατροὶ - μέλη τής Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (X. E. E.), μὲ πρωτεργάτες τοὺς ἀειμνήστους Δ. Χαροκόπο, φυματιολόγο καί Α. Ἀσιώτη, ψυχίατρο.

Ὁ Χαροκόπος, ἰδιαίτερα γοητευμένος ἀπὸ τὴν προσωπική του φιλία μὲ τὸν Paul Tournier καί τὰ συχνὰ ταξίδια στὰ συνέδρια τοῦ Bossey τής Ἑλβετίας, ἀποφάσισε νὰ γίνῃ ὁ μεταδότης τῶν ἰδεῶν τής Ι. τ. Π., στὸν

τόπο μας. Ὁ Χαροκόπος ἦταν ἤδη ἀνεγνωρισμένη προσωπικότητα τῆς ἱατρικῆς στὴν Ἑλλάδα, μετέδωσε τὴν «Ἱατρικὴ τῆς Προσωπικότητος», λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ διακαίως, μετὰ τὸ θάνατό του, ἀποκλήθηκε... «Ἅγιος Χαροκόπος», ἦταν ὁ «ιατρός τῆς ἀγάπης», ὁ «στρατηγὸς τῆς ἀγάπης»⁶.

Γύρω ἀπὸ τὴ στενὴ ὁμάδα τῶν πρώτων μελετητῶν, γιατρῶν ὄλων τῶν εἰδικοτήτων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν (ἦταν ἡ ἐποχὴ ὅπου ἀρχίζε ἡ δυναμικὴ ἐπιστημονικὴ παρουσία ἱατρῶν γυναικῶν στὴν Πατρίδα μας), σχηματίστηκε, σιγά - σιγά, ὁ εὐρύτερος κύκλος γιατρῶν, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερα λειτουργεῖ κανονικά, παρακολοθεῖ τὴν ἐξέλιξη καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς «ἀλλοιώτικης» ἱατρικῆς, μελετᾶει σύγχρονα βιοϊατρικὰ προβλήματα, πάντοτε κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς βιοηθικῆς, τῆς φιλοσοφίας, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς Θεολογίας.

Ἡ ὁμάδα αὐτῶν τῶν γιατρῶν, μὲ τίτλο «Κύκλος Ἱατρῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» (σὲ κάποια χρόνια ἴδρυσε καὶ ἄλλη «θυγατρικὴ» μὲ τίτλο «Ὁμιλος Ἱατρῶν Μαρίνος Γεροῦλάνος»), ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐμφανισέως της, διακίνησε τὶς ιδέες τοῦ Paul Tournier, μὲ ὀμιλίες, μὲ διαλέξεις, μὲ ἡμερίδες ἐπιστημονικῆς, μὲ δημοσιεύσεις στὸν ἡμερησιο καὶ περιοδικὸ τύπο καί, μέχρι σήμερα, συνεχίζει τὸ ἔργο της, ἐνῶ προσπαθεῖ, συγχρόνως, νὰ ὑπάρχει, στὴν π ρ ἄ ξ η, μὴ ἱατρικὴ παρουσία, ἡ ὁποία θὰ δίνει τὴν αἴσθησι «διακονίας τοῦ πλησίον». Στὴ δεκαετία τοῦ '60, ὁ Κύκλος Ἱατρῶν τῆς Χ. Ε. Ε. ἐξέδιδε περιοδικὸ μὲ τίτλο «Δελτίον Ἱατρῶν Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».

Σήμερα, ἡ δραστηριότητα τοῦ Κύκλου αὐτοῦ, μὲ ὑπεύθυνο τὸν ὀφθαλμίατρο Θερασόβουλο Κετσέα, ἀφορᾷ σὲ μηνιαῖες «συναντήσεις ἐργασίας» (ἡ ὁμάδα ἔχει διευρυνθεῖ μὲ ἐπιστήμονες ἀπὸ ὄλους τοὺς Κλάδους Ἐπιστημῶν Ὑγείας), καὶ ἔχει θεματικὴ συζητήσεων γύρω ἀπὸ τὶς ἐπιστημονικῆς καὶ ἠθικῆς προκλήσεις τῶν βιοϊατρικῶν ἐξελίξεων. Πολλὲς ἀπὸ τὶς εἰσηγήσεις τῶν μελῶν τοῦ Κύκλου βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότη-

τος. Ἡ συζήτηση γινέται, πάντοτε, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ τῆς Ἱατρικῆς τῆς Προσωπικότητος.

Ὁ λαὸς μας γνωρίζει, ἀσφαλῶς, ὅτι ἀπὸ παλαιότατα χρόνια καὶ λίγους, ἔστω, γιαιτρούς, ἀσκήθηκε «ἀνθρωπιστικὴ» ἱατρικὴ, μὴ ἱατρικὴ πού εἶχε, μέσα της, πηγαῖα στοιχεῖα τῆς Ι. τ. Π., πρὶν ἀκόμη γίνεῖ γνωστὴ θεωρητικά.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς καὶ ἀκαδημαϊκὸς Μαρίνος Γεροῦλάνος, ἔγραφε: «Ὁ ἀληθὴς ἱατρός θεράπων, ὄλος ἐξ ἐμφύτου, ἐφήρμοζεν ἀνέκαθεν ψυχοσωματικὴν ἱατρικὴν». Ὅντως, στὴν καρδιὰ κάθε γιατροῦ ὑπάρχουν, «ἐν σπέρματι», οἱ ιδέες τῆς Ι. τ. Π. Ὁ γιατρός ἀγαπάει καὶ συμπονᾶει, τρέχει καί, συχνά, θυσιάζεται, προκειμένου νὰ ἀνακουφίσει καὶ νὰ θεραπεύσει τὸν πάσχοντα, ἐνῶ συγχρόνως «κρυφομιλάει» μὲ τὸ Θεό, τὸν «Μεγάλον Ἱατρόν», τὸν Ὅποιον νιώθει πλάϊ του, ἄσχετα ἂν δὲν τὸ ὁμολογεῖ, συνήθως, ἀνοιχτά!...

Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς γνωριμίας τῶν Ἑλλήνων γιατρῶν μὲ τὴν Ι. τ. Π. κρήθηκε ἀναγκαῖα ἡ λεπτομερὴς παρουσίασι τῶν θεωρητικῶν γνώσεων γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ Paul Tournier, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προσωπικὴ ζωὴ καὶ δράσι του^{7,8}. Μεταξὺ τῶν γιατρῶν, πού ξεχωρίζουν στὴ μελέτη καὶ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τους γιὰ τὸν Paul Tournier στὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ καθηγητὴς παθολογίας Γ. Δαῖκος καὶ οἱ ἀείμνηστοι Δ. Χαροκόπος καὶ Ἀ. Ἀσιπῶτης. Καὶ οἱ τρεῖς ἀσχολήθηκαν, ἐπισταμένως, μὲ τὴν Ι. τ. Π., τὴν ἱατρικὴ τῆς ἀνθρωπιᾶς, τὴν ἱατρικὴ ἡ ὁποία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ προσεκτικὸ «ψυχάκουσμα» τοῦ ἀσθενοῦς, τὴν ἱατρικὴ πού συμπάσχει μὲ τὸν ἄρρωστο, τὴν ἱατρικὴ πού δὲν ἀγνοεῖ τὴ θρησκευτικὴ πίστι, τὴν ἱατρικὴ πού φωτίζεται ἀπὸ τὸ Θεό.

Οἱ παραπάνω γιατροὶ φρόντισαν ὥστε, οἱ «Ἀκτίνες» νὰ φιλοξενήσουν στὶς σελίδες τους περισσότερα ἀπὸ πενήντα (50) ἄρθρα τοῦ Paul Tournier, καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπὸ συνεργάτες του. Καὶ οἱ «Ἀκτίνες» ἐξακολουθοῦν νὰ προβάλλουν, συχνά, τὶς θέσεις τῆς Ι. τ. Π., πιστεύοντας στὴν ἀξία τους.

Ίδιαίτερα, επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι, οι ειδήσεις, τὰ σεμινάρια ψυχολογίας, οί ποικίλες ψυχοπαιδαγωγικές δραστηριότητες τοῦ «Ίνστιτούτου Ίατρικῆς Ψυχολογίας Ὑγιεινῆς», πού ἦσαν κάτω ἀπό διεύθυνση καί καθοδήγηση τοῦ Ἀ. Ἀσπιώτη, κινήθηκαν μέσα στό κλίμα, πού ἐκφράζουσαν οί ἀπόψεις τοῦ Paul Tournier.

Ὁ ἐμπνευστής τῆς Ι. τ. Π. ἐπισκέφθηκε τήν Ἑλλάδα τέσσερις φορές. Πρώτη φορά ἦταν στά 1950. Τότε, ἦλθε στήν Ἀθήνα καί τήν Κρήτη, στά πλαίσια τοῦ προγράμματός του «Διαλέξεις σ' ὅλο τόν κόσμο».

Στά 1954 ἦλθε στήν Ἑλλάδα γιά τήν «Ὁγδοη Διεθνή Ἑβδομάδα Ίατρικῆς τῆς Προσωπικότητας», ὁ ὁποία ἐγίνε στήν Ἀθήνα. Αὐτή ἡ Συνάντηση - Συνέδριο, ἀπετέλεσε, γιά ὅσους συμμετεῖχαν, ὄχι μόνο ἀφορμή πολύτιμης ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν συνέδρων (ὅπως συμβαίνει, συνήθως, σέ ἀνάλογες εὐκαιρίες), ἀλλά ὑπῆρξε μιὰ μοναδική εὐκαιρία «ἱστορικῆς ἀναδρομῆς, ἀτομικῆς καί ὁμαδικῆς, εἰς τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς, τήν Ἑλληνικήν Ἀρχαιότητα ὡς λίκνον τῆς Ίατρικῆς καί τῆς Φιλοσοφίας, καί τὸ Χριστιανισμό, ὡς δυνάμει ἀνανεωτικῆς τῆς ἰατροφιλοσοφικῆς σκέψεως». Ὅπως ἐγράφε καί ἡ ἐπίσημη «πρόσκληση» τοῦ Συνεδρίου, «εἰς τὰς δύο αὐτὰς πηγὰς, Ἑλληνική Ἀρχαιότητα καί Χριστιανισμό, ὀφείλει νὰ ἐδράζεται, πάντοτε, ὁ πολιτισμός μας».

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν οἱ ἐισηγήσεις ἐκεῖνου τοῦ Συνεδρίου:

1. «Ἑλληνική Παιδεία, Χριστιανική Πίστη, Ἀνθρωπίνη Προσωπικότης» (Α. Τσιριντάνης, Καθηγητῆς Νομικῆς).

2. «Τὸ καθῆκον μας ὡς χριστιανῶν γιατρῶν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμο». (Ρ. Gieser, ἰατρός, πρόεδρος τῆς Χριστιανικῆς Ίατρικῆς Ἐνώσεως ΗΠΑ).

3. «Τὰ σφάλματα τῶν γιατρῶν» (Paul Tournier, ἰατρός παθολόγος).

4. «Προσωπική επίδρασις τοῦ διδασκάλου εἰς τήν διδασκαλίαν τῆς Ίατρικῆς» (H.

Urban, καθηγητῆς Νευρολογίας - Ψυχιατρικῆς, Innsbruck). Ἡ ἐισήγηση τοῦ καθηγητοῦ Urban ἐγίνε πρὸς τοὺς καθηγητῆς καί φοιτητῆς τῆς Ίατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου ἦταν ὁ Μαρίνος Γεροῦλᾶνος.

Ὁ Paul Tournier ἐπανῆλθε στήν Ἑλλάδα, στά 1963, ἐπικοινωνώντας, πάντοτε, με ὁμάδες τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ καί ἰατρικοῦ περιβάλλοντος καί, ἰδιαίτερα, με τοὺς φίλους του στὸν Κύκλο Ἰατρῶν τῆς Χ.Ε.Ε., ὁ ὁποῖος, με τὴν εὐκαιρία ὁργανώσεως ἡμερίδας με τίτλο «Σύγχρονα Ίατρικά Προβλήματα», ὑποδέχτηκε καί πάλι τὸν Paul Tournier. Ἡ ἡμερίδα ἔλαβε χώρα στὰ Ἐκπαιδευτήρια «Μορφωτικῆ» στὸ Χαλάνδρι, στίς 5 Μαΐου τοῦ 1974. Στὴν ἡμερίδα μίλησαν οἱ ἰατροὶ Ε. Ἀποστόλου, Δ. Καραμάνης, Θ. Κετοσέας, Μ. Μηλίγκος, Δ. Μποτσέας, Γ. Παπαζαχαρίου, με συντονιστὰς τοὺς Ἀ. Ἀβραμίδη καί Μ. Σαμαρτζῆ. Σημαντικοὶ ὁμιλητῆς τῆς ἡμερίδας ἦσαν καί οἱ Ἀρχιμανδῖτες, Ἡλίας Μαστρογιαννόπουλος, Ἀντώνιος Ρωμαῖος καί Θεόκλητος Φεφές.

Μετὰ τὸ μεσημβρινὸ γεῦμα, οἱ 75 σύνεδροι εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀκούσουν τὸν Paul Tournier, τὸν «βαθεῖα ἀνθρώπινο γιατρό», ὅπως ἔχει ἀποκληθεῖ ἀπὸ βιογράφους του. Ὅσοι βρεθήκαμε ἐκεῖ τὸν ἀπολαύσαμε ὀμιλοῦντα, δὲν θὰ ξεχάσουμε, ποτέ, τὴ φωτεινὴ φυσιογνωμία του, τὴ γοητευτικὴ ὄψη του. Ἀπλὸς στὸ ὕφος τοῦ λόγου του, ἀλλὰ μεστὸς στὰ νοήματά του, με λογοτεχνικὸ ταλέντο καί δύναμη ποιητικῆ, ἀγγιξετὴν ψυχὴ μας. Ὁ Paul Tournier, φαίνεται πὼς εἶχε κληρονομιά λογοτεχνικῆς «φλέβας» ἀπὸ τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἦταν πάστορας καί ποιητῆς.

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ Ι. τ. Π. ἔκανε ὁπαδοὺς στήν Πατρίδα μας. Γιατροί, νοσηλευτῆς, ἱερεῖς νοσοκομείων, παραϊατρικὸ προσωπικό, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ τοῦ Paul Tournier, ἔκαναν τὸ ἔργο τους με μιὰ ἀνθρώπινη τρυφεράδα καί τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας ἀπὸ τὴ μιὰ καί τῆς θεϊκῆς δυνάμει, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Σπουδαίες προσωπικότητες της ακαδημαϊκής ιατρικής της Ελλάδος, αλλά και απλοί γιατροί θεραπευτές του λαού μας δέχτηκαν και έμβάθυναν στις ιδέες για την μοναδικότητα της προσωπικότητας του ανθρώπου, υγιούς και άρρωστου, για την άληθινή αποστολή του γιατρού. Μέχρι σήμερα, γράφει ο παιδίατρος Γ. Παπαγεωργιάδης, «ένα πλήθος θεραπόντων του Ίπποκράτους πιστεύει και άσκει την Ίατρική της Προσωπικότητας»⁹, την ιατρική ή όποια ρίχνει φώς στην άληθινή ουσία και τὸ βαθὺ νόημα σὲ «διαζεύματα» υγεία - άρρώστια, γιατρός - άρρωστος, προβλήματα ζωής - νόσος, θρησκευτικότητας - υγεία, Θεός - άνθρωπος¹⁰.

Μπορούμε νά ισχυριστοῦμε, σοβαρά, πώς όσοι πίστεψαν και έφάρμοσαν αὐτή τήν «πνευματο-ψυχοσωματική ιατρική» (έτσι ονομάζει τήν Ι. τ. Π. Όλλανδός ιατρός G. Lindeboom), αὐτοί οί γιατροί πέτυχαν ένα ουσιαστικό θεραπευτικό έργο, πέτυχαν «ίαση τής νόσου και άγιασμό τής ζωής του πάσχοντος», όπως λέει ο Paul Tournier.

Στό κλείσιμο μιᾶς ιστορίας, μισοῦ και πλέον αιώνας, για τήν Ι. τ. Π. στην Ελλάδα, οφείλουμε νά αναφερθοῦμε, έπωνύμως, στους πολλούς γιατρούς-όπαδούς του Paul Tournier, σοφοί και καλλιεργητές τών απόψεών του, στην έλληνική ιατρική κοινότητα.

Καί πρώτον μνημονεύουμε τόν Μαρίνο Γερουλάνο, χειρουργό άφθαστο στό νυτέρι και τόν «κάλαμον»¹¹. Ό Γερουλάνος, πρόεδρος τής Χ.Ε.Ε., κατά τή δεκαετία 1948 - 1958, με τὸ «πιστεύω» του και τήν ιατρική του διακονία, υπήρξε «ὁ πατέρας τής Ψυχοσωματικής Ίατρικής, τής Ίατρικής τής Προσωπικότητας και του Νεοϊπποκρατισμοῦ στην Ελλάδα» (Γ. Μερίκας).¹² Ό δέ καθηγητής τής Ιστορίας τής Ίατρικής Σπ. Μαρκέτος, σημειώνει ότι, «ή σταδιοδρομία ή έπιστημονική του Μ. Γερουλάνου, ταυτίστηκε με τή μελέτη τής Ίατρικής τής Προσωπικότητας». Οί εργασίες του Γερουλάνου, σχετικά με τήν ψυχοσωματική ένότητα του ανθρώπου, τίς ήθικοθρησκευτικές αντίληψεις του θεράποντος ιατροῦ, με τὸ θεσμὸ του

οικογενειακοῦ ιατροῦ, κ. ἄ., άντέχουν έως και σήμερα, αφού καταξιώθηκαν με άπόλυτη άναγνώριση.

Τόν Γερουλάνο ακολουθοῦν στην πρωτοπορία, οί άείμνηστοι, Δ. Χαροκόπος, Ἄ. Ἀσπιώτης, Σ. Χατζηδάκης, Ἄ. Καραντώνης, Β. Ἀντωνίου, Σ. Ζουμπούλης, Γ. Κοσμόπουλος, Γ. Μερίκας, Π. Βανακάρης, Ἄ. Περίδης, Κ. Τζαμαλούκας, Δ. Κουλούκης, Δ. Καραμάνης, Σπ. Μακρής, Π. Ράμμος, Η. Καίσαρης, Ἄ. Λουκάς, Μ. Βουρνοῦς, κ. ἄ., οί όποιοι δέν μνημονεύονται «διὰ τὸ πλῆθος τών ονομάτων». Καθένας από τούς μνημονευθέντες, με τὸ δικό του τρόπο και τὸ ταλέντο του, εργάστηκαν έντατικά και ως «δάσκαλοι», αλλά και με τὸ παράδειγμά τους έγιναν «μεταδότες» τής φωνής του Paul Tournier.

Εκείνοι από τούς παλιούς, πού ακόμη βρίσκονται στη ζωή, αλλά και οί νεώτεροι «μαθητές», εξακολουθοῦν τή μελέτη και εφαρμογή τής Ι. τ. Π., όπου κι αν εργάζονται, στό δημόσιο ή τόν ιδιωτικό τομέα, σὲ Πανεπιστημιακοῦς ή νοσοκομειακοῦς χώρους. "Όλοι τους, έμπνεόμενοι από τή χριστιανική κοσμοθεωρία και διοθεωρία, προσφέρουν τήν «φιλόανθρωπον» ιατρικήν, ως «διακονίαν του πλησίον», του όποίου, ενώ φροντίζουν, έπιστημονικώς, τήν πλήρη αποκατάσταση (rehabilitation) τής υγείας του, συγχρόνως μεριμνοῦν και «για τήν έπανάσύνδεσή του (religio!) με τὸ Θεό».

Ἄρκετοί από τή σημερινή συντροφιά του «Κύκλου Ίατρών» θυμοῦνται ότι, ὁ Σ. Χατζηδάκης (στέλεχος τής Έλληνικής Παιδιατρικής Έταιρείας και σπουδαίος λογοτέχνης), στίς συναντήσεις πού είχαμε, υποστήριξε ότι «και για τή μετάδοση τής ανθρωπιάς χρειάζεται τεχνική», τήν όποία πρέπει νά γνωρίζουν οί γιατροί, και νά ασκοῦνται διαρκώς πάνω στην τεχνική αὐτή. Οί περι τήν «υγείαν» ασχολούμενοι οφείλουν, επίσης, νά γνωρίζουν τή «γλώσσα», ή όποία τούς κάνει κατ'ανοητούς σὲ πάσχοντες και υγιείς. Είναι ή «γλώσσα» με τήν όποία κερδίζουν τήν έμπιστοσύνη τών ασθενών, του συγγενικοῦ περιβάλλοντός τους, αλλά και

της κοινότητας των συναδέλφων τους.

Οι όπαδοι της Ι. τ. Π. έπιμένουν στόν άγώνα τους γιά μιá «άνθρώπινη ιατρική», παρά τó άστατο κλίματης έποχης μας, όπου γίνεται λόγος γιά... «άσθένεια της ιατρικής», μέ τήν έμπορευματοποίηση και βιομηχανοποίησης της, καθώς και τήν «κακοδαιμονία του Συστήματος 'Υγείας».¹³

Μέ τήν άσκηση της Ι. τ. Π. πιστεύεται ότι, ό άνθρωπος άντιμετωπίζεται ως «ύλικοπνευματική ύπαρξη» και έτσι μπορεί νά προλαμβάνεται ό «άπανθρωπισμός» της ιατρικής, ένα στοιχείο πού τείνει νά κυριαρχεί στις «συλλογικές πραγματοποιήσεις» και στις «ιδιωτικές έπιχειρήσεις». Στόν 21ο αιώνα, τόν αιώνα τών μεγάλων προσδοκιών και προκλήσεων, ό κόσμος ποθει ιατρικές προσωπικότητες οι όποιες θά άσκούν τήν «Ιατρική της Προσωπικότητας».

Στήν Ελλάδα, ύπήρξε και ύπάρχει ή καλή μαρτυρία της παρουσίας γιατρών, οι όποιοι άσκούν «λειτούργημα», έπαγγέλονται τήν ιατρική μέ ύπευθυνότητα, σοβαρότητα και άνθρωπιά, έχοντας κατά νούν «τήν άξία, τó μυστήριο και τήν άξιοπρέπεια του άσθενούς». Μέ τή στάση τους αυτή δίνουν δυνατά παράδειγμα πρós τούς νεώτερους Άσκληπιάδες, οι όποιοι, μέ τή σειρά τους, θά μεγαλώσουν τήν άλυσίδα τών όπαδών της Ι. τ. Π., «της ιατρικής πού γιά τó γιατρό εΐναι άποστολή στήν ύπηρεσία του ανθρώπου».

Εΐναι πολύ έλπιδοφόρο τó φαινόμενο πολλών σημερινών «δασκάλων»γιατρών, του

τόπου μας, οι όποιοι μέ γραπτό και προφορικό λόγο, τονίζουν τή σημασία τών πνευματικών παραγόντων στό ιατρικό έργο, έρευνητικό και θεραπευτικό. "Ό,τι προκύπτει, σήμερα, ως μελέτη και έφαρμογή του κλάδου της Βιοηθικής, εΐναι ό άλόηχος μιás 'Ιπποκρατικο - Χριστιανικής ιατρικής, της «Ιατρικής της Προσωπικότητας».

ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Άρχ. ΗΛΙΑΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ (1966): Οι Πατέρες της Έκκλησίας και ό Άνθρωπος. (Έκδόσεις «ΖΩΗ», ΑΘΗΝΑΙ).
2. Στό κείμενο διατηρείται ό όρος «Ιατρική της Προσωπικότητας», διότι έτσι πρωτοπαρουσιάστηκε, στήν Ελλάδα, και έτσι έπικρατεί ευρύτατα και στις μέρες μας. Η άκριβής μετάφραση πρέπει νά εΐναι «Ιατρική του Προσώπου» («Medecine de la Personne»), όπως ονομάστηκε από τόν Paul Tournier, αλλά και διότι, έπιστημονικά, άποδίδει σωστά τó ιατροφιλοσοφικό και θεολογικό νόημα του όρου «Πρόσωπον».
3. Βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 1988, σελ. 39 και 80.
4. Βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 2001, σελ 111.
5. Α. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ (1978): Οι σχέσεις γιατρού - άρρώστου. Χθές, σήμερα, αύριο. (Νοσ. Χρονικά, 40 : 146).
6. Βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 1969, σελ. 233, τόμος 1978, σελ. 215.
7. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ (1951): Η άρρώστια και ή ψυχή (έκδόσεις «ΔΑΜΑΣΚΟΣ», ΑΘΗΝΑΙ).
8. Μ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ (1989): Ό Paul Tournier και ή ιατρική της Προσωπικότητας (ΑΘΗΝΑ).
9. βλ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14-5-87.
10. βλ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29-4-87.
11. βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 1980, σελ. 227 - 241.
12. βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 1982, σελ. 33 και 65.
13. Βλ. ΑΚΤΙΝΕΣ, τόμος 1996, σελ. 287.

«Δέν ώφελεί μόνον ή ιατρική έπίγνωσις. Τό Θεραπεύειν άπαιτεί και αναγνώριση τών σχέσεων τών περιπετειών της ζωής πρós τήν ψυχοσωματικήν διάθεση του πάσχοντος».

Μ. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

«Στή νόσο κάποιου όργάνου ή συστήματος ύπάρχει ή όλη προσωπικότης του ανθρώπου και σε κάθε νόσο συνυπάρχουν όργανική βλάβη, λειτουργική διαταραχή, ψυχική έκτροπή».

Γ. ΜΕΡΙΚΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ Sir STEVEN RUNCIMAN

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΗΜΕΡΑ Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ RUNCIMAN ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ἱστορία, ἡ πολιτιστικὴ παράδοσις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς τὸν ἰδικὸν μας πολιτισμὸν ἐκτιμᾶται πολὺ περισσότερον σήμερον παρὰ κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας. Κατὰ τὴν πορείαν μιᾶς ἑκατοντάδος ἐτῶν ἔχον γίνεαι πολλαὶ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι διὰ τὰ ἀντικρουσθῶν τὰ ἀρνητικὰ καὶ ἐπιμόνωσ ἐπικριτικὰ σχόλια τῶν ἱστορικῶν, τῶν φιλολόγων καὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημόνων τοῦ παρελθόντος, εἰδικῶς τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Μὲ σκοπὸν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἀπόψεων, θὰ σημειώσω τὰς θεωρίας δύο ἐξεχόντων προσώπων τῶν δύο μνημονευθέντων ἀνωτέρω αἰῶνων.

Ὁ δέκατος ὀγδὸς αἰὼν ἦτο ὁ αἰὼν τοῦ ὀρθολογισμοῦ, τῆς συστηματικοποίησης, τῆς σταθεροποίησης, ἑναὶ αἰὼν ὁ ὁποῖος ὑπεγράμμισε τὸν φυσικὸν νόμον, *τὸ κατὰ φύσει ζεῖν*. Αἱ σχολαὶ τῶν φυσικοκρατῶν, τῶν ὀρθολογιστῶν καὶ τῶν θεϊστῶν ἔβλεπον τὰς Ἑβραϊκὰς καὶ τὰς Χριστιανικὰς πεποιθήσεις καὶ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν φυσικὴν καὶ εὐτυχή ζωὴν. Οὕτω ἕνας πολιτισμὸς, ὁ μεσαιωνικὸς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐμποτισμένος, μὲ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ ἐνδιαφέροντα δὲν ἦτο κατ' αὐτοὺς πολιτισμὸς. Σήμερον γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἀποκαλούμενοι σκοτεινοὶ αἰῶνες δὲν ἦσαν καθόλου σκοτεινοὶ, μόνον μεταβατικοὶ καὶ ἐξελικτικοί.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ τὰς Ἀθήνας τοῦ Περικλέους καὶ τὴν Ρώμην τῶν Αὐγούστων ἐπεσχίασεν ὅ,τι ἦτο προῖον τῶν μέσων αἰῶνων,

Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, Μεσαιωνικὴν Ἑλλάδα καὶ Μεσαιωνικὸν Λαόν. Ἐπομένως δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα ὅταν διαβάσωμε τὰς ἀρνητικὰς ἀπόψεις τοῦ Edward Gibbon τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος εἰς τὴν ἐξάτομον αὐτοῦ Ἱστορίαν τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Διὰ τὸν Γίβωνα, ὅπως καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους, τὸ Βυζάντιον ἦτο ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἀκριβῶς τόσον πολὺ εἰς παρακμὴν ὅσον τὸ Δυτικὸν μέρος. Οὐτε θὰ πρέπει νὰ θρηνοῦμεν τὸν θάνατον τῶν φαρμακερῶν ἰδεῶν τοῦ William Lecky τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε μίαν δίτομον ἱστορίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἠθικῆς. Διὰ τὸν Γίβωνα ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου «εἶναι μία ἀνιαρὰ καὶ ὁμοίομορφος διήγησις ἀδυναμιῶν καὶ ἀθλιότητος». Εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ ἔργου γράφει: «Περιέγραψα τὸν θριάμβον τῆς θρησκείας καὶ τοῦ βαρβαρισμοῦ». Καὶ ὁ William Lecky, ὁ Ἄγγλο-Ἰρλανδὸς ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου ἐνάτου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ὁ ὁποῖος θριαμβευτικὰ ἔγραψε ὅτι ὁ «αἰῶνας τῆς πίστεως» ἐτελείωσε, ἦτο περισσότερον καυστικὸς ἀπὸ τὸν Γίβωνα. Γράφει ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι «μία μονότονος ἱστορία τῶν ραδιουργιῶν τῶν ἱερέων, τῶν εὐνούχων καὶ τῶν γυναικῶν, τῶν δηλητηριάσεων, τῶν συνωμοσιῶν, τῆς ὁμοίομορφης ἀχαριστίας, τῆς διηνεκοῦς ἀδελφοκτονίας». Ἀμφότεροι καὶ ὁ Gibbon καὶ ὁ Lecky ἐξήσκησαν ἀξιόλογον ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν Δυτικο-

Ευρωπαίων και Ἀμερικανῶν, ἀλλὰ και ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν νὰ λατρεῦσιν τὴν μάμμιν αὐτῶν, τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα, και νὰ ἀπεχθάνονται τὴν μητέρα των, τὸ Βυζάντιον. Εἶμαι μελετητῆς και τῶν δύο και ἀγαπῶ και τὰς δύο, γιαγιά και μητέρα, και ἐκτιμῶ τὰς ἐπιδράσεις και τῶν δύο, Ἀθηνῶν και Βυζαντίου.

Ἀπάντησιν εἰς τὰς ἀρνητικὰς ἀπόψεις τοῦ Γίβωνος, τοῦ Lecky και τῶν ἄλλων ἐρευνητῶν περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι ἡ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦτο ἐπάνω εἰς ἓνα νεκροκρέββατο διὰ περισσότερον ἀπὸ δέκα αἰῶνας, ὁ Βρεττανὸς ἱστορικὸς Norman Baynes ἔδωσεν λέγων: «Μία Αὐτοκρατορία διὰ νὰ ἀνθέξῃ τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν μιᾶς χιλιετίας πρέπει νὰ κατέχῃ σημαντικὰς δυνάμεις ἀναρρώσεως». Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας ἐπικαλεῖται ὁ Baynes ἦσαν θεμελιωμέναι εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τοῦ Βυζαντίου, τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν, τὰ διανοητικὰ διαφέροντα και τὰς θεολογικὰς ἀναζητήσεις εἰς τὰς ἐπιδράσεις τοῦ Βυζαντίου διὰ τὴν προώθησιν τοῦ πολιτισμοῦ μεταξὺ τῶν νέων ἀνθρώπων, εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ Βυζαντίου νὰ διατηρήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν κλασσικὴν κληρονομίαν και νὰ διαδώσῃ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ παρελθόντος. Ἡ τέχνη και ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Βυζαντίου, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ και ἡ φιλανθρωπία ἔχουν γίνῃ ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς κληρονομίας. Οὕτω «μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἐτοιμοθάνατος κοινωνία (ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία) ἦτο ὁ μεγαλύτερος, ὁ πλέον δραστήριος και ὁ πλέον ζωντανὸς πολιτικὸς ὀργανισμὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδεῖ ποτὲ ὁ κόσμος, δίδων διὰ αἰῶνας αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν διὰ ζωὴν τὴν ὁποίαν συνδέομεν μετὰ τὴν ἐκτεταμένην ἀλλὰ μεταβατικὴν εἰρήνην τοῦ Ἀυγουστου ἢ τοῦ Ἀδριανου» κατὰ τοὺς λόγους τοῦ διακεκριμένου δυτικοῦ μεσαιωνιστοῦ F. M. Powicke.

Καλῶς, ὅπως ὁ Δόκτωρ Πέτρος Χαρανῆς, ὁ διδάσκαλος και σύμβουλος μας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Rutgers συνήθιζε νὰ λέγει: «Δὲν ὑποχρεούμεθα πλέον νὰ ἀπολογούμεθα» διὰ νὰ μελετήσωμεν τὸ Βυζάντιον ἢ νὰ γίνωμεν Βυζαντινολόγοι. Ἡ ἱστορία εἶναι ὅτι

ὁ Ἡρόδοτος παλαιόθεν περιέγραφε ὅτι εἶναι: Μία ἀναζήτησις, μία ἔρευνα, μία συζήτησις χωρὶς τέλος. Ἔτσι ἡ σύγχρονη ὁμόφωνος ἐπιστημονικὴ γνώμη περὶ τοῦ Βυζαντίου διαφέρει ἀπὸ ἐκείνην τοῦ παρελθόντος. Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἐξετάζεται ἀμφοτέρωθεν ὡς παλαιὸν και ὡς νέον κράτος. Τὸ Βυζάντιον, μία μικρὰ Ἑλληνικὴ πόλις - κράτος θεμελιωθεῖσα κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα π.Χ., ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς μίαν αὐτοκρατορίαν ἢ ὁποία διὰ χίλια χρόνια σχεδὸν ἦτο ἡ ἔδρα ἐνὸς πολιτισμοῦ ὁ ὁποῖος ἐφώτισεν ὅλους τοὺς ἄλλους» (Charles Diehl). Ἡ Ρώμη, ἀρχικὰ ἓνα μικρὸν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Λατίου εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον, μετὰ ἀπὸ σχεδὸν 500 ἔτη πολέμων και κατακτήσεων ἐπεξέτεινε τὸ ὄνομά της εἰς μίαν Αὐτοκρατορίαν, τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Παραδοσιακῶς ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει μετὰ τὸ 476 μετὰ Χριστόν. Ἀλλὰ ἦτο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν τοῦ Βυζαντίου και ὄχι εἰς τὴν Ρώμην ἢ εἰς μίαν πόλιν τῆς Δύσεως εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐπαναστάτης Κωνσταντῖνος ἐπέλεξε νὰ δημιουργήσῃ μίαν νέαν αὐτοκρατορικὴν πρωτεύουσιν και μίαν νέαν Ἑλληνικὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην. Ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀκόμη, τὸ Βυζάντιον ἐκαλεῖτο «ἡ προκαθημένη», ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος).

Ἡ κατάρρευσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορικῆς δυνάμεως και τὸ διοικητικὸν χάος, αἱ λαϊκαὶ ἐξεγέρσεις και αἱ πολιτικὰ διαμάχαι, ἡ ἐμφάνισις νέων βαρβαρικῶν φυλῶν κατὰ μῆκος τῶν συνόρων και ἡ ἀναγέννησις τῆς Περσικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ὠδήγησαν τὸν Διοκλητιανὸν πρῶτον και τὸν Κωνσταντῖνον ἀργότερον ὄχι ἀπλῶς νὰ ἀνοικοδομήσουν ἀλλὰ νὰ δημιουργήσουν μίαν νέαν αὐτοκρατορίαν. Ἡ νέα αὐτοκρατορία τοῦ Κωνσταντῖνου ἐπέτυχε μίαν σύνθεσιν τοῦ νέου και τοῦ παλαιοῦ μερικῶν κληρονομηθέντων θεσμῶν τῶν ἀρχαίων λαῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ πρὸ χιλιάδων ἐτῶν, και τῶν νέων φυλῶν ἀπὸ τὸν βορρᾶ καί τὴν ἀνατολήν ἐνὸς ἐκλεπτισμένου πολιτισμοῦ διαρκείας και τῶν νέων πολιτιστικῶν παραδόσεων τῶν αἰωνοβίων θρησκευτικῶν

πεποιθήσεων και μᾶς νέας θρησκείας ἡ ὁποία εἶχεν ἀναμείξει Σημιτο-Ἑβραϊκὰς προφητείας και Ἑλληνικὰς προσδοκίας και ἐκήρυξε τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσία τῶν Ἰουδαίων και τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου τῶν Ἑλλήνων.

Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος ἐκινήθη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἦλθεν εἰς χώρας ὅπου γλῶσσα, λογοτεχνία, σκέψις, παράδοσις ἦσαν ὅλα Ἑλληνικά. Δὲν ὑπῆρχεν σχέδιον, οὔτε ἐνδειξις μεταβολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας εἰς Λατινικὸν κόσμον. Πράγματι ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦτο μία νέα και ἀκόμη μία πολὺ παλαιὰ Αὐτοκρατορία. Ὁ Ρωμαϊκὸς νόμος και οἱ διοικητικοὶ θεσμοί, οἱ Ἑλληνικοὶ λαοὶ μὲ τὴν γλῶσσαν των, τὴν παράδοσιν, τὴν μάθησιν και τὴν κλασικὴν κληρονομίαν, και ὁ Χριστιανισμὸς ἐδημιούργησαν ἓνα ἰσχυρὸν τρίποδον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ νέα αὐτοκρατορία ἐστηρίχθη διὰ περισσότερον ἀπὸ χίλια ἔτη.

II

Κατὰ ποίαν ἔννοιαν, λοιπόν, και εἰς ποίας περιοχὰς ἔχει ἐπιδράσει ἡ σύγχρονος ἱστοριογραφία πρὸς μίαν καλυτέραν ἐκτίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ ἐπιτεύγματος; Ἐφθάσαμεν νὰ ἐκτιμῶμεν τὸ γεγονός ὅτι σχεδὸν 900 ἔτη (330 - 1200), ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦτο προμαχὼν ἀμύνης διὰ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὅτι ἦτο θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς κλασικῆς γλώσσης, μαθήσεως και τῆς διατηρηθείσης παραδόσεως, ὁ ὁποῖος ὅμως ἔκαμε τὰς ἰδικὰς του ἐπιδράσεις. Εἰς τὰ ὅρια τῆς σκέψεως, τῆς τέχνης, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς μεταφυσικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀνθρωπιστικῆς και θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας, οἱ Βυζαντινοὶ ἔλληνες ἐπέτυχαν ἐπιδράσεις αἱ ὁποῖαι ἀξίζουν εὐνοϊκῆς συγκρίσεως μὲ ἐκείνας τῶν ἀρχαίων προκατόχων τους.

Μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, τὸ Βυζάντιον εἰσήγαγε σταθεροὺς θεσμοὺς και περισσότερον ἐκλεπτισμὸν πολιτισμὸν εἰς πολλὰ Σλαβικὰ ἔθνη, Σέρβους, Κροάτας, Μοραβιανούς, Βουλγάρους, Ρώσους και ἄλλας νεωστὶ ἀφίχθεις φυλάς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιδράσεων τοῦ Βυζαντίου ὁ πρωτοπόρος Οὐγγρος ἐρευνητῆς Gyula Moravcsik γράφει: «Οἱ Ἑλλη-

νες ἐπανεξεπαίδευσαν τὴν Εὐρώπην δύο φορές: πρῶτον μὲ τὸν Παρθενῶνα, τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ και τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὸ σύμβολον τῆς Βυζαντινῆς κουλτούρας». Ταυτοχρόνως, ἡ σταθερὰ εἰσροὴ νέων λαῶν ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἀναδίωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅλοι οἱ νεοαφίχθοντες ἐξελληνίσθησαν, ἐμορφώθησαν, και ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ὑπηκόους τοῦ ἰδίου κράτους.

Ἐπιπλέον, ἱστορικοὶ και ἄλλοι κοινωνικοὶ και πολιτικοὶ ἐπιστήμονες διακηρύσσουσιν ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐπέδρασεν κατὰ τρόπον φιλελεύθερον ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Μουσουλμάνων, τῶν Ἀράβων και τῶν Τούρκων παρομοίως. Ἔργα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, τῶν μαθηματικῶν, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς φιλοσοφίας και τῆς ἰατρικῆς ἀξιοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀράβας. Αἱ Βυζαντινὰ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς μεσαιωνικῆς Δυτικῆς Εὐρώπης και αὐτῆς τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἀκόμη περισσότερο πολυάριθμοι και θαβεῖαι. Τὰ βυζαντινὰ πρότυπα ὑπηρέτησαν τὰς διοικητικὰς ἀνάγκας τῶν Δυτικῶν βασιλείων και κυβερνητῶν, και τὸ Βυζάντιον ἐδίδαξε τὴν Δύσιν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν και ρωμαϊκὸν νόμον, τὰ ὁποῖα τὴν ὠδήγησαν εἰς προοδευτικὴν συγκέντρωσιν και ἐνοποίησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, περιορίζοντας τὴν ἀναρχία και τὸ πολιτικὸν χάος. Τὸ Δυτικὸν ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, ἡ νομισματοποιία, ἡ οἰκονομία, ἡ τεχνολογία, τὰ κοινωνικὰ και φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ὅπως νοσοκομεῖα, ὄρφανοτροφεία, πτωχοκομεῖα, ξενῶνες και ἄλλα πολλὰ ἀνεπτύχθησαν μὲ τὰς ἐπαφὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς και πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀκολούθησαν Ἑλληνικὰ παραδείγματα.

Εἰς τὴν Χριστιανικὴν θεολογίαν και λογοτεχνίαν, ἐπίσης, οἱ Λατίνοι Πατέρες τῆς Δύσεως περιλαμβανομένου τοῦ Ἰερωνύμου, τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Αὐγουστίνου και ἀργότερον τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκουϊνάτου ἠντλησαν τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἔμπνευσιν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας Πατέρας και τοὺς μυστικιστὰς και ἀσκητὰς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀναδίωξις και ἡ ἀνανέωσις τῆς μελέτης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἀστρονομίας, τῆς γεωγραφίας, τῆς ἰατρικῆς και ἄλλων πεδίων

τῆς γνώσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηρτῶντο εἰς μέγαλον βαθμὸν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν πηγῶν. Ἐκτιμᾶται ὅτι 90% τῶν ἀντιγράφων τῆς κλασικῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν Δύσιν εὑρον τὸν δρόμον τοὺς πρὸς τὰ ἐκεῖ διὰ μέσου τοῦ Βυζαντίου. Βυζαντινὰ πρότυπα ἀρχιτεκτονικῆς, εἰκονογραφίας, μωσαϊκῶν καὶ ζωγραφικῆς ἐπίσης ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς δυτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τέχνης. Οὕτε ἡ Εὐρώπη, περιλαμβανομένων τῶν Σλαβικῶν ἐθνῶν καὶ τῆς Ρωσσίας, οὕτε ὁ Ἀραβικὸς κόσμος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰδικὴν τους πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν χωρὶς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Βυζαντίου, τὴν γέφυραν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Ὅ, τι ἐθεωρεῖτο κατὰ τὸ παρελθὸν ὡς ἀδυναμία, ὁ ρόλος δηλαδὴ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς σήμερον ὡς μία δύναμις. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι ἀπλῶς τελετουργικὴ, διατάξεις καὶ κανόνες, θρησκεία εἶναι μία διηλεκτικὴ ἀναζήτησις, ἕνα σταθερὸν «γίγνεσθαι» κατὰ μίαν πνευματικὴν καὶ νοηματικὴν ἔννοιαν. Ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Μιλήσιοι, οἱ Ἐφέσιοι, οἱ Ἀλεξανδρινοί, οἱ Συρακούσιοι ἢ οἱ Μακεδόνες Ἕλληνες τῆς ἀρχαιότητος, οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες ἐνδιαφέροντο βαθέως διὰ τὰ ἐσχοτολογικὰ ἐρωτήματα. Τὸ ἐρωτᾶν, τὸ πιστεῦναι, τὸ ἐμπλέκεσθαι εἰς διάλογον καὶ ἀκόμη εἰς ἀμφισβήτησιν, τὸ ἔχειν βλέψεις, τὸ κατέχειν ὑγιῆ θρησκευτικὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα σᾶς συγκινοῦν ὅταν στέκεσθε ἐμπρὸς εἰς μίαν εἰκόνα τῆς δραματικῆς σταυρώσεως, ἢ σᾶς κάνουν νὰ ἐκρήγνυσθε καὶ νὰ κλαίετε ἀπὸ χαρὰ ἐμπρὸς εἰς μίαν εἰκόνα τῆς θριαμβευτικῆς Ἀναστάσεως, εἶναι μία ἄγκυρα εἰς τὰς ἀβεβαιότητας τῆς ζωῆς. Τὰ ἀγωνιώδη ἐρωτήματα περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ὁ θαυμασμός ἐμπρὸς εἰς τὸ ἄπειρον, ἡ ἀτελείωτη λαχτάρα νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ χρόνου καὶ τῶν συνόρων, ὅπως τὰ διακρίνομεν εἰς πολλὰ πατερικὰ γραπτά, τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἰδιαίτερος, εἶναι ἔμφυτα στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡ γνησία θρησκευτικὴ πίστις καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶναι ἕνα σὺν ὄχι μία ἀδυναμία.

Ἡ λαμπρὰ ὑμνογραφία, ἀκόμη καὶ ἡ ἐθνικὴ ποίησις, ὅπως ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀποκαλύπτουν τὰς μεταφυσικὰς ἀγωνίας, τὰ ἀνθρωπολογικὰ, ἐσχατολογικὰ καὶ σωτηριολογικὰ ἐρωτήματα ἐνὸς ἀκούραστου λαοῦ. Ἡ πνευματικὴ καὶ νοητικὴ ζωὴ εἰς τὸ Βυζάντιον οὐδέποτε ὑπῆρξε ἄνευ ζητημάτων. Τὸ μυστήριον καὶ τὸ μυστικόν, τὸ λογικὸν καὶ τὸ παράλογον ἦσαν πάντοτε παρόντα. Οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες ἦσαν ἕνας ζωντανὸς λαός.

Ἐνα ἄλλο νέον στοιχεῖον εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἀμφοτέρω, τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία κατεῖχον μίαν θαυμασίαν κοινωνικὴν συνείδησιν. Ἐὰν ἕνα ἀπὸ τὰ ἄριστα μέτρα μιᾶς πολιτισμένης κοινωνίας εἶναι ὁ σεβασμὸς διὰ τὴν ζωὴν, ἡ ἐπιμέλεια διὰ τὸν ἀσθενῆ, ἡ προστασία τοῦ ὀρφανοῦ, ἡ ἀποκατάστασις διὰ τὸν ἄστεγον, τὸν ξένον καὶ τὸν ἀλλοδαπὸν, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ φροντίδα διὰ τοὺς γέροντας, τότε ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦτο περισσότερον πολιτισμένη ἀπὸ πολλὰ σύγχρονα κράτη. Ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα, ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλή, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ μοναστικά της ἰδρύματα, κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἄνθρωποι ἐπίσης, ἴδρυσαν νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, πτωχεῖα, ξενοδοχεῖα, λεπροκομεῖα, ἀναμορφωτικὰ ἰδρύματα, ἐγκαταστάσεις διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀσθενῶν, τῶν ὀρφανῶν, τῶν λεπτῶν, τῶν γερόντων, τῶν πτωχῶν, τοῦ ξένου, τοῦ ἀλλοδαποῦ καὶ λοιπὰ. Πράγματι ἡ θεομοθετοποιημένη φιλανθρωπία τοῦ Βυζαντίου ἐπέδρασεν ἐπὶ ἀμφοτέρων, καὶ ἐπὶ τῆς Λατινικῆς Χριστιανικῆς Δύσεως καὶ ἐπὶ τῆς Ἰσλαμικῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ τῆ βάσει τῶν συντριπτικῶν ἀποδείξεων ἀπὸ τὰς γνησίας πηγὰς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὁ Runciman γράφει ὅτι «ἐὰν πρέπει νὰ βαθμολογήσωμεν τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν κοινωνικὴν της φιλανθρωπίαν ὁ βαθμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄριστα. Λαμβάνει ὑψηλοὺς βαθμοὺς».

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜ. Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΣ
Πρωτοπρεσβύτερος - Καθηγητῆς
Πανεπιστημίου USA.

ΓΛΩΣΣΑ ΔΟΘΑΝΤΗ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ... ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΔΙΩΝΕΣ

Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα, με ἱστορία χιλιάδων ἐτῶν, διατηρεῖ τὴν ζωντάνια της, ἐνῶ ἄλλες, ὅπως ἡ Λατινική, παρ' ὅλη τὴν εὐρεία διάδοσή της στὴν ἀπέραντη Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία ἐπὶ ἑκατοντάδες ἐτῶν, συγκαταλέγεται καὶ αὐτὴ μεταξὺ τῶν νεκρῶν, πλέον, γλωσσῶν. Τώρα μάλιστα με τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς (H/Y) νέας τεχνολογίας ἡ ἑλληνική γλῶσσα... «ἀνακαινίζεται ὡς ἀετοῦ ἢ νεότης» της, ἀκριβῶς δὲ εἰπεῖν, ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ μοναδικὴ γλῶσσα στὸν Κόσμο, γιὰ τὰ πλεονεκτήματά της.

Δὲν ἔλειψαν, βεβαίως, ποτὲ καὶ οἱ ἔκθυμοι θαυμασταὶ της.

Ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς χρόνους μέχρι τόν... Κικέρωνα

Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Κρητο-Μυκηναϊκὴ περίοδο (1600 - 1100 π.Χ.) ἦταν διαδομένη εὐρέως στὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου, με τὴν ἀδιάκοπη ἐξέλιξή της ἔγινε γνωστὴ περισσότερο ἀπὸ τὸν 8ο π.Χ. αἰῶνα μετὰ τὰ «Ὀμηρικὰ ἔπη».

Κατὰ τοὺς κλασικοὺς χρόνους -5ος καὶ 4ος π.Χ. αἰῶνας- ἡ ἑλληνική γλῶσσα καλλιεργήθηκε σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου: Ἱστορικό, ποιητικό, φιλοσοφικό, ἐπιστημονικό, ρητορικό, δραματικό. Ἦταν δὲ τόσο διαδομένη ἀλλὰ καὶ θαυμάσιμη ἡ ἑλληνική γλῶσσα, ὥστε νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔμπορίου, ἰδίως κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴ περίοδο, μέχρι τὴν ἐπικράτηση τῶν Ρωμαίων (350 - 150 μ.Χ.) ἀλλὰ καὶ πολὺ μετὰ ἀπὸ αὐτήν, ὡς ἡ παγκόσμια γλῶσσα.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ

ἐπίσημη γλῶσσα καὶ ἐπεβίωσε στὴν Τουρκοκρατία.

Κατὰ τὴν ἑλληνοσλαβικὴν ἐκείνη περίοδο, μεταξὺ 3ου καὶ 2ου π.Χ. αἰῶνα, ἡ γραμμὴν στὰ ἑβραϊκὰ καὶ ἐν μέρει στὰ ἀραμαϊκὰ Παλαιὰ Διαθήκη, μεταφράσθηκε στὴν ἑλληνική γλῶσσα ἀπὸ ἑλληνοσλαβικοὺς Ἰουδαίους, στὴν Ἀλεξάνδρεια. Καὶ εἶναι ἡ γνωστὴ ὡς ἡ «τῶν ἑβδομήκοντα» ("Ο"), ἡ παλαιότερα καὶ ἡ βάση ὅλων τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν μεταφράσεων, χαρακτηρισθεῖσα καὶ ὡς «θεοθεν οἰκονομηθεῖσα»! Ὑπῆρξε δὲ αὐτὴ, ἡ Βίβλος τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τῶν πρώτων ὀκτῶ αἰῶνων μ.Χ., καθγιασμένη διὰ τῆς χρήσεως ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρες τῶν Τοπικῶν καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀπετέλεσε τὴν βάση ὅλων τῶν ἄλλων παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν μεταφράσεων καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ἐπίσημη Βίβλος τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Στὴν καθομιλουμένη, τὴν «κοινὴ» γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ἐχαρακτηρίζετο τότε ἡ ἑλληνική, ἐγράφησαν καὶ ὅλα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, πλὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖο ἔγραψε στὴν ἀραμαϊκὴ, ποὺ ἦταν ἡ καθομιλουμένη τῶν ἑβραίων, διὰ τοὺς ἑβραίων χριστιανούς, τὸ μετάφρασε ὅμως στὴν ἑλληνική, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἑβραίων τῆς διασπορᾶς ποὺ ἐγνωρίζαν μόνον τὴν ἑλληνικήν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀνά τὰ διάφορα ἔθνη χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἐγνωρίζαν πολὺ καλὰ τὴν ἑλληνική.

Ὁ Χριστὸς (πορευόμενος πρὸς τὸ ἐκούσιον πάθος) ὅταν Ἑλληνέες τινες ζήτησαν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του νὰ Τὸν δοῦν καὶ νὰ μιλῆσουν ἀπεκρίθη εἰπὼν: «Ἐλήλυθεν ἡ

ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»
(Ἰωάννου ιβ' 23).

Ὁ μεγάλος λατίνος ρήτωρ Κικέρων (106 - 43 π.Χ.) ὁ ὁποῖος παρακολούθησε μαθήματα στὴν Ἀθήνα, τοῦ σχολάρχου τῆς Ἀκαδημίας Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου καὶ τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος, μετέβη στὴ Σμύρνη καὶ ὕστερα στὴ Ρόδο, ὅπου ἄκουσε μαθήματα τοῦ Ποσειδωνίου ἐξ Ἀπαμείας (καὶ ἐπέστρεψε στὴ Ρώμη μὲ ἀυξημένο τὸ κῦρος του λόγω καὶ τῶν σπουδῶν του στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, πού ἐνίσχυσαν τὴ φήμη τῆς πνευματικῆς του ἀνωτερότητας) ἔλεγε: «deorum lingua est lingua Graecorum»... πού θὰ πεῖ: «Ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν Θεῶν».

Κατὰ τὸν Μάρξ: «Ἀναδείχθηκε ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ὡς κανόνας, ὡς πρότυπο, γιὰ ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ ὅλες τὶς γλῶσσες». Γιὰ τὸν Ἑνγκελς δέ, «τὰ ὅλα χαρίσματα καὶ δὴ τὰ γλωσσικὰ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ἐξασφάλισαν μιὰ τέτοια θέση στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, πού κανεὶς ἄλλος λαὸς νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴν διεκδικήσει».

Ὅταν ξεφυλλίζει κανεὶς ἓνα λεξικὸ μιᾶς ὁποιασδήποτε ἄλλης γλώσσας, μένει κατάπληκτος ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐλληνικῶν ὄρων. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐκλατινισθέντες ἀργότερα ὄροι, σὲ σημαντικό ποσοστὸ, εἶναι ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει, ἐκ τῆς ἐλληνικῆς... σὲ κάθε δὲ κλάδο τῆς ἐπιστήμης. Μάλιστα, κατὰ τὸν γλωσσολόγο E. Gabba, «ἡ Λατινικὴ γλῶσσα εἶναι διάλεκτος τῆς Ἑλληνικῆς» διότι ὡς πρὸς τὸ ἀλφάβητο, τὸ λεξιλόγιο καὶ τὴ σύνταξη, ἔχει σημαντικὰ ἐπιρροασθεῖ ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα.

Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ἡ πορεία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ὅμως δὲν ὑπῆρξε ἀπρόσκοπτη. Διότι διέτρεξε μιὰ κρίσιμη περίοδο μὲ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς καὶ τὸ διαδίκτυο.

Ἀπὸ τὴν κρίση, στὸν... θρίαμβο.

Πρὶν μερικὰ χρόνια, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα θεωρήθηκε ὡς μὴ κατάλληλη γιὰ τὴ χρῆση της ἀπὸ τὸ Διαδίκτυο τῆς πληροφορι-

κῆς (Internet) καὶ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς (H/Y). Ἡ ἀντίληψη ὅμως αὐτὴ ἐπρεπε, ἐκ τῶν πραγμάτων πλέον, νὰ ἀναθεωρηθεῖ καὶ μάλιστα ἐκ θεμελιῶν, ἀπὸ τότε πού τὸ Πανεπιστήμιο Ἰρβαίν τῆς Καλλιφόρνιας ἔκανε τὴν ἀποθησαύριση τοῦ πλούτου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν γλωσσολόγο ἐλληνίστρια Μὰκ Ντόναλντ καὶ τοὺς καθηγητὲς τῆς ἠλεκτρονικῆς Μπροῦκνερ καὶ Πούκαρντ. Ἀποθησαύρισαν 6 ἑκατομμύρια λέξεις στὸν H/Y «Ἴβικο» καὶ ἔκαναν τὶς ἐξῆς διαπιστώσεις: «Πρόκειται γιὰ τὴν θεμελιώδη γλῶσσα τῶν πνευματικῶν προγόνων τῆς ἀνθρωπότητας... πού θὰ βελτιώσει τὸν πολιτισμὸ μας». Οἱ ἐπιστήμονες τῆς πληροφορικῆς, ἐπὶ πλέον ὑπελόγησαν ὅτι οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς (H/Y) προχωρημένης τεχνολογίας ἀνεγνώρισαν ὡς «νοηματικὴ» γλῶσσα, μόνον τὴν ἐλληνικὴ.

Ἐπίσης καὶ ὅτι μποροῦν νὰ ἀναπαραστήσουν τοὺς λεκτικοὺς τύπους τῆς ἐλληνικῆς σὲ μαθηματικὰ ὀλοκληρώματα, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἔχει μαθηματικὴ δομὴ καὶ ἐπιτρέπει τὴν γεωμετρικὴ τῆς ἀπεικόνιση· καὶ ὅτι ἰδιαίτερως χρῆσιμα στοὺς H/Y εἶναι τὰ προσφύματα: τηλε-, φωτο-, μικρο-, μεγα-, φωνο-, συν-, αὐτό-· στὴν ἰατρικὴ δὲ καὶ τὰ: ὑπέρ-, ὑπό-, περι-, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ὀργάνων: καρδιο-, θωρακο-, ἱστο-, ὄστε-, πλευρο-, γαστρο-, ἔντερο- κ.λ.π. κ.λ.π., σὲ ἀτελείωτο πλῆθος!

Οἱ ἐπιστήμονες τῶν H/Y θεωροῦν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσα ὡς «μὴ ὀριακὴ», ὅτι δηλαδὴ σ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν ὄρια περιοριστικὰ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖα στὶς νέες ἐπιστῆμες τῆς πληροφορικῆς, τῆς ἠλεκτρονικῆς, τῆς κυβερνητικῆς κ. ἄ. Διότι μόνον στὴν ἐλληνικὴν βρῖσκουν τὶς νοηματικὲς λέξεις καὶ φράσεις πού χρειάζονται γιὰ περαιτέρω ἀνέλιξή τους.

Ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς Ἑλληνικῆς στὴν «νοηματικὴ»

Γιὰ νὰ γίνῃ πληρέστερα κατανοητὴ ἡ ἰδιαιτερότητα αὐτῆ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας,

θά πρέπει νά ἐκτεθεῖ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στίς ἐννοιες:

«Σημειολογία» καί «Νοηματική»

Ἡ «σημειολογία» ἢ «σημειωτική» σέ σχέση μέ τή γλώσσα, εἶναι κλάδος τῆς Γλωσσολογίας. Καί μελετᾷ τή σημασιολογία τῶν γλωσσικῶν «σημείων» δηλαδή τῶν λέξεων (Semiotologie, Semiology, Semiotics). Στή σημασιολογία, τὸ «σημαῖνον», δηλαδή «ἡ ἀκουστικὴ εἰκόνα» τῆς λέξεως, δὲν ἔχει πάντοτε σχέση μέ τὸ «σημαινόμενο», δηλαδή μέ τὴν ἐννοια τῆς λέξεως. Καί αὐτὸ συμβαίνει σὲ ὅλες τὶς ἄλλες γλώσσες ὅπου οἱ σχέσεις εἶναι «συμβατικές» πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα εἶναι «νοηματική».

«Νοηματική» χαρακτηρίζεται μιὰ γλώσσα στὴν ὁποία τὸ «σημαῖνον», δηλαδή ἡ χρησιμοποιουμένη λέξη, καί τὸ «σημαινόμενο», δηλαδή αὐτὸ πὸν σημαίνει ἢ χρησιμοποιουμένη λέξη, ἔχουν μεταξύ τους πρωτογενῆ σχέση. Οἱ ἄλλες γλώσσες εἶναι «σημειολογικὲς μόνον, διότι σ' ἐκεῖνες τὸ «σημαῖνον» ὀρίζεται αὐθαίρετα. Ἔτσι, στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, π.χ. ἡ λέξη «ἐνθουσιασμός» σημαίνει τὸ «ἐν θεῷ», ἢ «γεωμετρία» τὸ «γῆ καί μετρῶ», ὁ «ἄνθρωπος» τὸ «ἄνω θρώσκω» (βλέπω ἢ τινάζομαι πρὸς τὰ ἑπάνω ἢ ὑψώνω). Δηλαδή, στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα ὑπάρχουν προφανεῖς αἰτιώδεις νοηματικὲς σχέσεις στὴν ἐτυμολογικὴ διαφάνεια, καί ὄχι ἀπλῶς λεκτικῶς συμφωνημένοι κώδικες, ὅπως συμβαίνει στίς ἄλλες γλώσσες.

Αὐτὸ δὲ εἶναι ἐντυπωσιακὸ ὄχι μόνον στὴν ἰατρικὴ ἀλλὰ καί σὲ κάθε ἐπιστήμη.

Γιὰ τὸν Ἕλληνα δηλαδή, ἀκόμη καί τῶν ὀλίγων γραμμάτων, ἢ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς ἔχει τὴ σημασία τῆς, τὸ νόημά τῆς, ἐνῶ στίς ἄλλες γλώσσες τὸ σημαίνόμενο ἀποτελεῖ ἐρμηνεία τῆς «νοηματικῆς» ἑλληνικῆς λέξεως.

Ἐπίλογος

Εὐλόγως, ἐπομένως, διερωτᾶται κανεὶς: Γιατί τάχα κάποιοι Ἕλληνες βάλθηκαν ἐδῶ καί καιρὸ νὰ ὑπονομεύουν τὴν ὑπέροχη αὐτὴ γλώσσα;... Ἄλλοτε μέ τὴν κατάργηση τοῦ πολυτονικοῦ (πὸν σιγά - σιγά ἀπὸ μονοτονικὸ τὸ ἔκαναν ἀ-τονικὸ) καί τὴν κατάργηση τῶν πνευμάτων (πὸν τόση σημασία ἔχουν γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόησίν τῆς στίς σύνθετες λέξεις, ὅταν τῆς δασείας προηγεῖται ἄφωνο σύμφωνο) ἢ μέ τὴν κατάργηση τῶν διφθόγγων καί τῶν διπλῶν γραμμάτων (πὸν τόσα προσθέτουν στὴν μελωδικότητα τῆς γλώσσας μας) ἀκόμη καί μέ τὴν «φωνητικὴ γραφή» (νὰ γράφονται δηλαδή οἱ λέξεις ὅπως ἀκούγονται στὴν ὁμιλία) καταργώντας κάθε «ὀρθογραφία» τῆς, φθάνοντας μέχρι καί τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μέ τὸ λατινικόν.

Τόσο ἐχθροὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας καταντήσαμε; Γιατί; Γιατί νὰ τὴν δολοφονοῦμε τὴν θεσπέσια ἑλληνικὴ γλώσσα μας ἐμεῖς οἱ ἴδιοι;... Ἀντὶ νὰ τὴν λατρεύομε, ὅπως ἔχουμε χρέος... ὅταν, ἀκόμη καί οἱ σύγχρονοι ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς καί αὐτοὶ πλέον... «θὰ ὁμιλοῦν ἑλληνικά»;

ΑΘ. Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ
Καθηγητῆς τῆς Ἰατρικῆς

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Οι αρχαιολάτρες πολέμοι του Χριστιανισμού χρησιμοποιούν κάθε λογής επιχειρήματα, προκειμένου να εμφανίσουν τον Χριστιανισμό ως αντίστρατευόμενο τον ελληνισμό. Κατόπιν βεβαίως προσεκτικότερης εξέτασης όλα άνεξαίρετως τὰ ἐν λόγῳ ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύονται σαθὰ καὶ ψευδέστατα, ἀλλὰ ὁμολογουμένως ἡ διάψευσή τους περνάει μέσα ἀπὸ τὴν ἐπίπονη μελέτη κειμένων ὄχι πάντα εὐκόλα προσιτῶν στὸν καθένα, καθὼς ἐπίσης καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἐνδελεχῆ γνῶση τῆς ἱστορίας, καὶ ἰδιαίτερα τῆς πρώτης ἐκείνης συνάντησης τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Ἴσως λοιπὸν θὰ ἤμασταν ἀνείλικρινεῖς, ἂν δὲν παραδεχόμεσταν ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀρχαιολατρῶν ἐπιτυγχάνουν ἐνίοτε νὰ φανοῦν εὐλόγα καὶ νὰ κερδίσουν τὶς ἐντυπώσεις· ἀλλὰ θὰ ἤμασταν ἀσυγχώρητοι, ἂν ἐπιλέγαμε νὰ κωφεύουμε ἐσοεὶ ἀπέναντι σὲ αὐτὲς τὶς εὐθεῖες ἐπιθέσεις ἐνάντια στὸν Χριστιανισμό, καὶ ἀφήναμε τὶς συκοφαντίες καὶ τὰ ψεύδη νὰ διασύρουν τὸν Χριστιανισμό καὶ νὰ ὑπονομεύουν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸ μας πολιτισμὸ.

Μία συνήθης ἐπίθεση κατὰ τοῦ Χριστιανισμού, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ παρὸν ἄρθρο, εἶναι αὐτὴ πού ἀφορᾷ τὴν τύχη τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Μεταφέρουμε ἐδῶ ὅσα γράφονται σὲ ἓνα συκοφαντικώτατο ἄρθρο ἐνάντια στὸν Χριστιανισμό καὶ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Τὸ Βῆμα* τῆς 11ης Ἰουνίου τοῦ ἔτους 2000· ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀρθροῦ Μάριος Πλωρίτης γράφει μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς:

«Ἡ πρώτη τους κίνηση (ἐνν. τῶν χρι-

στιανῶν) ἦταν νὰ καταστρέφουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν Ἑλλήνων - στερώνοντας ἔτσι τὸν κόσμο ἀπὸ ἀνεπανάληπτα δημιουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἴχνος ἀπὸ τὴ “βδελυρὴ θρησκεία τῶν εἰδώλων”».

Συναφῶς πρὸς αὐτὴ τὴν κατηγορία, εἶναι ἐντελῶς σαφὲς ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλείσει τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ὑπῆρξαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ καὶ κάποιες ἐκδηλώσεις φανατισμοῦ. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως ὅτι οἱ χριστιανοὶ καὶ τὸ Βυζάντιο προέβησαν φερ' εἰπεῖν σὲ συστηματικὴ καταστροφή τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ἀποτελεῖ ἀσύστολο ψεῦδος. Καὶ δὲν χρειάζεται ἴσως παρὰ νὰ ἀναλογισθοῦμε μερικὰ πράγματα πού ὄλοι μας λίγο ὡς πολὺ γνωρίζουμε: “Ὅλοι μας γνωρίζουμε τοὺς τέσσερις ὑπέροχους ἐπίχρυσους χάλκινους ἵππους, ἔργα καθὼς εἰκάζεται τοῦ Λυσιππου, πού κοσμοῦσαν τὸν Ἰππόδρομο τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τὸ 1204, ὅποτε μεταφέρθηκαν στὴ Βενετία, ὅπου καὶ θρῖσκονται μέχρι σήμερα.¹ “Ὅλοι μας γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχε μεταφερθεῖ καὶ ὁ τρίποδας πού εἶχαν ἀφιερῶσει οἱ Ἕλληνες στοὺς Δελφοὺς μετὰ τὴ νίκη τους στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν. Καὶ βεβαίως κοντὰ σὲ αὐτὰ πού γνωρίζουμε ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἀγνοοῦμε: Τὸν δωδέκατο αἰῶνα, σχεδὸν μία χιλιετία μετὰ ἀπὸ τὴν ὑποτιθέμενη καταστροφή, ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης εἶδε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ περιγράφει ἓνα κολοσσιαῖο χάλκινο ἀγαλμα τῆς Ἥρας στημένο στὴν Κωνσταντίνειο Ἀγορά, πού γιὰ νὰ μεταφερθεῖ ἢ κεφαλὴ του καὶ μόνο στὸ Μέγα Παλάτιο, χρειάσθηκε νὰ τοποθετη-

θει σὲ τροχήλατη πλατφόρμα συρόμενη ἀπὸ τέσσερα βόδια² ἐπίσης ἓνα σύμπλεγμα πού παρίστανε τὸν Πάρι νὰ δίδει στὴν Ἀφροδίτη τὸ μῆλον τῆς Ἐριδος³ ἓνα περίτεχνο κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖο ὁ λαὸς ἀποκαλοῦσε «Ἀνεμοδοῦλιον», γιατί κατέληγε ψηλὰ σὲ ἓναν ἀνεμοδείκτη⁴ πὺρ πέρα ἓναν Πήγασο μὲ τὸν Βελλερεφόντη στὴ γράχη του (στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποῖο ὁ λαὸς ἔβλεπε τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ)⁵ ἀκόμη πὺρ πέρα ἓναν θαυμαστὸ Ἡρακλῆ τοῦ Λυσιμάχου.⁶ Μόνο μέσα στὸν Ἰππὸδρομο βρισκόνταν τὰ ἀγάλματα τῶν Διοσκουῶν, τοῦ Διὸς, τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἡρακλῆ (ἔργο τοῦ Λυσίππου), τοῦ Καλυδωνίου Κάπρου, τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Σκύλλας, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἑλένης, τοῦ Μενελάου καὶ πολλὰ ἄλλα!⁷

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ μῦθος περὶ συστηματικῆς καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων; Οἱ Βυζαντινοὶ φύλασσαν ὅλους αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς εὐλαβικά, καὶ τοὺς θεωροῦσαν στολίδι τῆς πρωτεύουσάς τους, πράγμα πού ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν ὅτι δὲν ἔτρεφαν αὐτὸ τὸ ὑποτιθέμενο μῖσος πρὸς ὅ,τι τὸ ἀρχαῖο, ἀλλὰ θεωροῦσαν αὐτὰ τὰ ἀγάλματα μέρος τῆς πολιτιστικῆς τους κληρονομίας, καὶ δεύτερον ὅτι εἶχαν τὴν αἰσθητικὴ πού τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ὁμορφιά καὶ τὴν ἀξία τους. "Ἄν κάποιος στεροῦνταν καὶ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν αἰσθητικὴ, αὐτοὶ ἦσαν οἱ πραγματικὰ βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι Λατῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν κυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1204, πῆραν ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀπαράμιλλους θησαυροὺς τῆς τέχνης, ὅλα αὐτὰ τὰ πολύτιμα χάλκινα ἀγάλματα, καὶ τὰ ἔλιωσαν... γιὰ νὰ φτιάξουν ἀπὸ αὐτὰ νομίσματα!⁸

Ἄλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε ἐδῶ καὶ κάτι ἄλλο: Ἄς ξεχάσουμε ὅλα ὅσα εἶπαμε καὶ ἄς ὑποθέσουμε ὅτι οἱ χριστιανοὶ κατέβασαν πράγματι ἀπὸ τὰ βάθρα τους τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Τί τὸ μεμπτὸ θὰ ὑπῆρχε σὲ αὐτό; Τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δὲν σήμαιναν πλέον ὅ,τι σήμαιναν γιὰ τοὺς ἀρχαίους. Ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἐνῶθε μέσα του τὸν παλμὸ τῆς δημιουργίας καὶ ποθοῦσε νὰ

ὑψώσει τὰ δικά του μνημεῖα, πράγμα ἄλλωστε πού ἐπράξε μὲ τὸ παραπάνω. Σήμερα θὰ βάζαμε τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα στὰ μουσεῖα ἀλλὰ θεδαίως δὲν μπορούμε νὰ καταδικάσουμε μία ἐποχὴ, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ σὲ αὐτὴν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ὁ θεσμὸς τοῦ μουσεῖου, ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ σήμερα.

Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ τὸ ἐξῆς: Ὅλοι μας ἔχουμε ἐπισκεφθεῖ μία τοῦλάχιστον φορὰ τὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἔχουμε θαυμάσει ἐκεῖ τὰ ὑπέροχα ἀγάλματα τῶν ἀρχαϊκῶν κορῶν, πού ἀποτελοῦν μία κορυφαία στιγμή τῆς ἀρχαίας τέχνης. Μετὰ τὴν ἑλληνικὴν νίκη κατὰ τῶν Περσῶν στὶς Πλαταιῆς τὸ 479 π.Χ. καὶ τὴν ἐκδίωξη τῶν βαρβάρων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληνες εἶχαν δώσει ὄρκο στὸ πεδίο τῆς μάχης ὅτι, ὅταν θὰ ἐπέστρεφαν στὶς πατρίδες τους, δὲν θὰ ἀνοικοδομοῦσαν ποτὲ τὰ κατεστραμμένα ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἱερά, ὥστε αὐτὰ νὰ μείνουν εἰς τοὺς αἰῶνες νὰ θυμίζουν τὴν ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων καὶ νὰ διδάσκουν τὶς ἐπερχόμενες γενεές. Πολὺ σύντομα ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ ἀπὸ τρεῖς μόλις δεκαετίες καὶ στὸν Χρυσὸ Αἰῶνα πιά τῆς Ἀρχαιότητος, νιώθοντας μέσα τους αὐτὸν τὸν παλμὸ τῆς δημιουργίας, πόθησαν νὰ ὑψώσουν νέους ναοὺς, περιλάμπρα οἰκοδομήματα, τὰ μνημεῖα τοῦ δικοῦ τους πολιτισμοῦ. Ὁ Περικλῆς προσπάθησε μάλιστα -ἀνεπιτυχῶς- νὰ συγκαλέσει Πανελλήνιο Συνέδριο πού θὰ ἦρε τὸν ὄρκο. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀποτυχία δὲν ἐμπόδισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ προχωρήσουν μόνοι τους, πράττοντας αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τοὺς θαυμάζουν οἱ αἰῶνες. Καὶ στὴ μὲν θέση τῶν ἀρχαίων ναῶν ἔκτισαν Παρθενῶνες, τὰ δὲ ἀρχαῖα ἀγάλματα, αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ ἀγάλματα πού θαυμάζουμε ἐμεῖς σήμερα στὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ κατέβασαν ἀπὸ τὰ βάθρα τους καὶ τὰ ἔθαψαν, γιὰ νὰ ὑψώσουν στὴ θέση τους τὰ μνημεῖα τοῦ δικοῦ τους πολιτισμοῦ!⁹ Τί διαφορετικὸ ἐπρατταν οἱ χριστιανοὶ, ὅταν -ἔστω- κατέβασαν ἀπὸ τὰ βάθρα τους τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα, γιὰ νὰ ὑψώσουν στὴ θέση τους τὰ μνημεῖα τοῦ δικοῦ τους πολιτισμοῦ; Προ-

φανῶς τίποτε διαφορετικό, ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς. Τί λοιπόν; Εἶναι ἴδιον λογικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ ἀνθρώπου ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἐπαινεῖ καὶ νὰ θαυμάζει τοὺς Ἀθηναίους γι' αὐτὸ πὸν ἐπράξαν, ἀφ' ἐτέτου δὲ στὴν περίπτωση τῶν χριστιανῶν νὰ μὴν βλέπει παρὰ μόνον φανατισμό, μισαλλοδοξία καὶ τύφλωση; Μήπως τελικὰ τὸ μόνο πὸν ἐπιτυγχάνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι νὰ ἀποκαλύπτει τὸν δικό του φανατισμό, τὴ δική του μισαλλοδοξία καὶ τὴ δική του τύφλωση;

Καὶ σημειωτέον ὅτι ὅλα τὰ παραπάνω θὰ ἴσχυαν, ἀκόμη καὶ ἂν οἱ χριστιανοὶ εἶχαν πράγματι κατεβάσει ἀπὸ τὰ βάθρα τοὺς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Ἀλλὰ εἶδαμε ὅτι αὐτὸ δὲν συνέβη. Ἀπροσδόκητα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀγάλματα οἱ χριστιανοὶ τὰ φύλαξαν εὐλαβικὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ὄχι σὲ κάποια μουσεῖα, ὅπως θὰ πρᾶτταμε ἐμεῖς σήμερα, ἀλλὰ σὰν ζωντανὰ μνημεῖα τῆς τέχνης καὶ στολίδια τῶν πόλεων τους. Καὶ γιὰ νὰ μὴν περιορισθοῦμε στὰ ἀγάλματα, ἀλλὰ νὰ περιλάβουμε στὴ συζήτησή μας καὶ τὴ μνημειακὴ ἀρχιτεκτονικὴ, τοὺς περικαλλεῖς ἀρχαίους ναοὺς, πιστεύουμε ὅτι δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ πεῖ κανεὶς πῶς ὅποιο μνημεῖο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ σώζεται σήμερα στὴν Ἑλλάδα, ὀφείλει τὴ σωτηρία του στὴν προστατευτικὴ ἀσπίδα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀντιστρόφως, ὅποιο μνημεῖο ἔχει καταστραφεῖ, ὀφείλει τὴν καταστροφή του στὴν ἀπουσία -ἔστω καὶ προσωρινή- τῆς προστατευτικῆς αὐτῆς ἀσπίδας, πὸν τὸ ἄφησε λεία βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν: Εἶναι ἀπίστευτο πόσα ἐρείπια στοίχισαν στὴν Ἑλλάδα δύο καὶ μόνον βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς πὸν διέρρηξαν τὴν ἀσπίδα τοῦ Βυζαντίου, ἢ ἐπιδρομὴ τῶν Ἑρουλῶν καὶ -κυρίως- ἢ ἐπιδρομὴ τῶν Βησιγόθων ὑπὸ τὸν Ἀλάριχο. Καὶ βεβαίως δὲν τολμᾶμε νὰ σκεφθοῦμε τί θὰ εἶχε συμβεῖ, ἂν ἔλλειπε ἐντελῶς ἢ προστατευτικὴ ἀσπίδα τοῦ Βυζαντίου.

Ὅλα τὰ παραπάνω κάνουν τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ καταρρέει, ἀποδεικνυόμενη ψευδὴς καὶ ὑποβολιμαία,

ἐνῶ παράλληλα καταδεικνύουν γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὴν ἀγαστὴ συμπόρευση ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Ὑπολείπεται ὁμως μίαν ἀκόμη συναφῆς πρὸς τὸ θέμα πὸν ἐξετάζουμε ἐδῶ ἔνσταση:

«Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ Χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι ἐν γένει», ἀκοῦμε νὰ μᾶς λένε, «τυφλωμένοι ἀπὸ ἓναν ἀνατολίτικο καὶ μισελληνικὸ μυστικισμό, δὲν μπόρεσαν νὰ ἐννοήσουν τὸ μεγαλεῖο τῆς ὀρθολογικῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης: μπροστὰ στὰ ἀγάλματα πὸν θαμπῶνουν κάθε καλλιεργημένο ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀρμονία καὶ τὸ κάλλος τους, αὐτοὶ ἐνίωσαν νὰ σκανδαλίζονται, καὶ στὰ κείμενά τους στυλιτεύουν μὲ κάθε εὐκαιρία τὴν... ἀνηθικότητα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης».

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὑπῆρξαν χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι, μὲ προεξάρχοντα τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, οἱ ὅποιοι δὲν δίστασαν νὰ ἐκφράσουν ἀνοικτὰ κάποια ἀποδοκιμασία γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη. Ἀλλὰ αὐτὴ ἢ ἀποδοκιμασία δὲν εἶναι, ὅπως θέλουν νὰ μᾶς τὴν ἐμφανίσουν, μίαν ἐπίθεση τοῦ ἀνατολίτικου μυστικισμοῦ ἐναντίον τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο: Εἶναι ἓνας ἔλεγχος τοῦ χριστιανικοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐναντίον τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ παγανισμοῦ τῆς ὑστερῆς Ἀρχαιότητος. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν σὲ θέση νὰ διακρίνουν τὴν ἀνοησία τῆς λατρείας τῶν ξοάνων καὶ τῆς προσκύνησης ἀγαλμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ δωδεκαθέου καὶ τῶν ἀναριθμητῶν ἄλλων ψευδοθεῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀποδοκιμάζοντας αὐτὴ τὴν ἀνοησία, ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς δὲν χαρίζεται στὸν εἰδωλολάτρη: «Χρυσὸς εἶναι τὸ ἀγάλματός σου», γράφει, «ξύλο εἶναι, πέτρα εἶναι, γῆ εἶναι, ἂν τὸ σκεφθεῖς σὲ βάθος, πὸν πῆρε μορφὴ ἀπὸ τὸν τεχνίτη. Ἀλλὰ ἐγὼ ἔχω μελετήσει νὰ πατῶ τὴ γῆ, ὄχι νὰ τὴν προσκυνῶ διότι δὲν μοῦ εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ ἐμπιστευθῶ ποτὲ στὰ ἄψυχα τίς ἐλπίδες τῆς ψυχῆς».¹⁰ Τώρα τὸ ἂν αὐτὸ εἶναι ἐπίθεση κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀπὸ τὸν μυστικισμό, ἢ ἀντιθέτως ἔλεγ-

χος τοῦ μυστικισμοῦ ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμό, ἀπόκειται στὴν κρίση τοῦ καθενός.¹¹ Πέραν δὲ τούτου γίνεται ἀντιληπτό ὅτι αὐτὸ ποῦ ἀποδοκιμάζεται ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ τέχνη, ἀλλὰ ἡ εἰδωλολατρικὴ ἀνοησία.

Ἄν κάπου βάλλεται πιὸ ἄμεσα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, αὐτὸ συμβαίνει στὶς περιπτώσεις ποῦ ἀμφισβητεῖται ἡ ὀρθότητα τῶν ἠθικῶν προτύπων ποῦ αὐτὴ προβάλλει. Εἶναι χρήσιμο νὰ δοῦμε ἓνα παράδειγμα τέτοιας ἀμφισβήτησης, τὸ ὁποῖο προέρχεται ὁμοίως ἀπὸ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα:

Στὸ ἔργο του *Προτρεπτικὸς πρὸς Ἑλληνας* ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς δίδει τὸν λόγο στὸν Ὅμηρο, καὶ εὐθὺς ἀμέσως παρατίθενται οἱ στίχοι ἀπὸ τὸ θ τῆς *Ὀδύσσειας*, ποῦ περιγράφουν τὸν ἄνομο ἔρωτα τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Ἀφροδίτης, πῶς συνεδρέθησαν γιὰ πρώτη φορὰ στὰ δώματα τοῦ ἀνδρα τῆς Ἀφροδίτης Ἡφαίστου, πῶς ὁ Ἄρης ἔδωσε πολλὰ δῶρα στὴν Ἀφροδίτη, καὶ ντρόπιασε τὴν κλίνη τοῦ ἄρχοντα συζύγου της.¹² Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Κλήμης ἐπεμβαίνει, διακόπτοντας τρόπον τινὰ τὸν Ὅμηρο, καὶ γράφει μὲ πάθος: *«Παῦσε, Ὅμηρε, τὴν ᾠδὴν δὲν εἶναι καλὴ, διδάσκει τὴ μοιχεία καὶ ἐμεῖς δὲν θέλουμε οὔτε νὰ ἀκοῦμε γιὰ πορνεία διότι ἐμεῖς, ἐμεῖς εἴμασθε ποῦ περιφέρουμε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸ ζωντανὸ καὶ κινούμενο τοῦτο ἄγαλμα, τὸν ἄνθρωπο»*.¹³

Ἡ κρίση τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως μπορεῖ νὰ μᾶς βρῖσκει σύμφωνους, ὅπως ἐπίσης κάλλιστα μπορεῖ νὰ μᾶς βρῖσκει καὶ ἀντίθετους. Ἀλλὰ πρέπει τουλάχιστον νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Κλήμης δὲν κάνει ἐδῶ τίποτε διαφορετικὸ καὶ τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ἔκανε ὁ Πλάτων στὸ Γ' βιβλίον τῆς *Πολιτείας του*.¹⁴ Διότι καὶ ὁ Πλάτων εἶχε ἐξαπολύσει ἐκεῖ σφοδρὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν ποιητῶν, τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἄλλων, κατηγορώντας τους ὅτι καλλιεργοῦν καὶ προβάλλουν φαῦλα ἠθικὰ πρότυπα, καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι μεταφέρουν αὐτὰ τὰ πρότυπα στὸ πρόσωπο τῶν θεῶν. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Πλάτων κάνουν λοιπὸν τὸ

ἴδιο ἀκριβῶς πρᾶγμα. Ἡ κρίση τους μπορεῖ, ὅπως εἶπαμε, νὰ μᾶς βρῖσκει σύμφωνους, ὅπως ἐπίσης μπορεῖ νὰ μᾶς βρῖσκει καὶ ἀντίθετους. Αὐτὸ ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κάνουμε, εἶναι νὰ συμφωνοῦμε μὲ τὸν ἓνα, καὶ τὴν ἴδια στιγμή νὰ καταδικάζουμε τὸν ἄλλο· αὐτὸ ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κάνουμε, εἶναι νὰ ὑμνοῦμε τὸν ἓνα ὡς κορυφαῖο τέκνο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν ἴδια στιγμή νὰ καταδικάζουμε τὸν ἄλλο ὡς μισέλληνα μυστικιστὴ. Διότι δεβαίως ἀμφιβάλλουμε πολὺ ἂν ὅλοι αὐτοί, ποῦ καταδικάζουν μὲ περισσὴ σπουδὴ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, θὰ διενοοῦντο ποτὲ νὰ καταδικάσουν ὁμοίως καὶ τὸν Πλάτωνα ὡς... ἐμπνεόμενο ἀπὸ ἀνατολίτικο καὶ μισελληνικὸ μυστικισμό.

Κλείνοντας, ὀφείλουμε νὰ διευκρινίσουμε ὀριστικὰ τὸ ἐξῆς: Οἱ χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλοσόφοι δὲν ἦσαν ἐχθροὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ἦσαν ἐχθροὶ τῆς εἰδωλολατρίας. Καὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν σὲ θέση νὰ κάνουν αὐτὴ τὴ διάκριση, καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέψουν νὰ μεταβληθεῖ ἡ ἐκ μέρους τους ἄρνηση τῆς εἰδωλολατρίας σὲ ἄρνηση τῆς τέχνης. Ὁ ἴδιος ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς γράφει μὲ ἔμφαση, προσδιορίζοντας ποιά εἶναι ἡ πρόπουσα στάση ἐναντι τῆς τέχνης: *«Ἐπαινεῖσθω μὲν ἡ τέχνη, μὴ ἀπατάτω δὲ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀλήθεια»*, δηλαδή, *«νὰ ἐπαινεῖται ἡ τέχνη, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀπατᾷ τὸν ἄνθρωπο ὡς ἀλήθεια»*.¹⁵ Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ εὐστοχῶτατη διάκριση ἀπετέλεσε τὴν κιβωτὸ σωτηρίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διάκριση ἔκανε τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ ἔχουν στημένο στὴν πρωτεύουσά τους, ὅπως εἶδαμε, στὴν Κωνσταντινίειο Ἀγορά, τὸ κολοσσαῖο ἄγαλμα τῆς Ἥρας, καὶ νὰ ἐκτιμοῦν τὸ ἄγαλμα ὡς ἔργο τέχνης, χωρὶς νὰ βλέπουν σὲ αὐτὸ ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν παράσταση μιᾶς ψευτικῆς θεᾶς μιᾶς ἀνόητης καὶ νεκρῆς πλέον θρησκείας τοῦ παρελθόντος. Ἔτσι ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία μπόρεσε νὰ προσφέρει τίς θεωρητικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πλέον ὑγιῆ καὶ ἰσορροπημένη ἀντιμετώπιση τῆς ἀρχαίας τέχνης, δη-

μιουργώντας παράλληλα και τις προϋποθέσεις για τη φύλαξη και σωτηρία των μνημείων της στην πράξη. Οι συκοφαντίες των άρνητών του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού και ύβριστών του Χριστιανισμού καταρρέουν, από όποια πλευρά και αν τις δει κανείς.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Η περιπέτεια των τεσσάρων αυτών αλόγων ξεπερνάει κάθε φαντασία: Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 μεταφέρθηκαν στη Βενετία, όπου τοποθετήθηκαν στην πρόσοψη του 'Αγίου Μάρκου επί του δόγη Ρανιέρι Τζένο (1253 - 1268). 'Αφού παρέμειναν στη Βενετία για πεντακόσια περίπου χρόνια, μεταφέρθηκαν από τον Ναπολέοντα στο Παρίσι ως πολεμικό λάφυρο. Μετά την πτώση του Ναπολέοντα ο Φραγκίσκος Α' της Αυστρίας αποφάσισε να τα μεταφέρει πίσω στη Βενετία, αλλά το πλοίο που τα μετέφερε δυστυχώς άνοιξε της Ραβέννας. Τα τέσσερα αλογα παρέμειναν επί έναν περίπου αιώνα στον βυθό της θάλασσας, προτού ανασυρθούν και τοποθετηθούν εκ νέου στην πλατεία του 'Αγίου Μάρκου στη Βενετία, όπου έμελλε να αντιμετωπίσουν έναν νέο εχθρό, τη ρύπανση, που σύντομα έκανε επιτακτική ανάγκη την απόσυρσή τους και τη συντήρηση και φύλαξή τους σε μουσείο.
2. Νικήτα Χωνιάτη, De statuis quas Franci Cproli destruxerunt, ed. J. - P. Migne, PG 139, 1044.21 - 25: «'Η τε οὖν ἐν τῇ Κωνσταντινείῳ ἀγορᾷ πολύχαλκος ἦρα κέκοπται εἰς στατήρας καὶ χωνεῖα παραδέδοται, ἧς ἡ κεφαλὴ μόγις τέτρασι βοῶν ὑποτρόχιος ζεύγμασιν εἰς τὸ μέγα παλάτιον ἀποκεκόμισται».
3. Νικήτα Χωνιάτη, ὁ. π., PG 139, 1044.26 - 28.
4. Νικήτα Χωνιάτη, ὁ. π., PG 139, 1044.29 - 1045.7.
5. Νικήτα Χωνιάτη, ὁ. π., PG 139, 1045.7 - 35.
6. Νικήτα Χωνιάτη, ὁ. π., PG 139, 1048.7 - 30.
7. Σαρ. Π. 'Αντωνάκου, «'Ο 'Ιππόδρομος τοῦ Βυζαντίου», 'Ιστορία 67 (Γανουάριος 1974), 128.
8. 'Ο Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἔχει ἐκπονήσει ὁλόκληρη πραγματεία, στὴν ὁποία ἀναφέρεται στὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα ποῦ κατέστρεψαν οἱ Λατῖνοι τὸ 1204: Νικήτα Χωνιάτη, De statuis quas Franci Cproli destruxerunt, ed. J. - P. Migne, PG 139, 1041 - 1058.
9. "Αν τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δὲν χάθηκαν, καὶ ἐμεῖς σήμερα ἔχομε τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ θαυμάσουμε στὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦτο ὀφείλεται ἀπλᾶ στὸ γεγονός ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀγάλματα ἀφερωμένα στὴ θεᾷ Ἀθηνᾶ, καὶ ὡς τέτοια ἦσαν περιουσία τῆς θεᾶς ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι τὰ κατέβασαν μὲν ἀπὸ τὰ δάθρα τους καὶ τὰ ἔθαψαν, ἀλλὰ τὰ ἔθαψαν ὅλα μαζί στὸν δρόχο τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν ἱερὸ δρόχο τῆς θεᾶς, πράγμα ποῦ τὰ ἔκανε «εὐκόλο στόχο» γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη.
10. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἑλληνας, ed. C. Mondesert, δ' 56, 6.1 - 5: «Χρυσὸς ἐστὶ τὸ ἀγαλμᾶ σου, ξύλον ἐστίν, λίθος ἐστίν, γῆ ἐστίν, ἐὰν ἀνωθεν νοήσης, μορφὴν παρὰ τοῦ τεχνίτου προσλαβοῦσα. Γῆν δὲ ἐγὼ πατεῖν, οὐ προσκυνεῖν μεμελέτηκα· οὐ γάρ μοι θέμις ἐμπιστεῖσθαι ποτε τοῖς ἀνύχοις τὰς τῆς ψυχῆς ἐλπίδας».
11. Ἀρκετὰ ἀργότερα, τὴν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας, ἡ βυζαντινὴ φιλοσοφία μπόρεσε νὰ προβεῖ σὲ πολὺ περισσότερες εὐστοχες καὶ καιρῖες διακρίσεις ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος τῆς προσοκνήσεως τῶν εἰκόνων ἀλλὰ ἤδη σὲ αὐτοὺς τοὺς πρώτους αἰῶνες οἱ ἐνοστάσεις τῶν χριστιανῶν κατὰ τοῦ πολυθεϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀνιμισμοῦ εἶχαν σαφῶς τὸν χαρακτῆρα ἐνὸς ἐλέγχου τοῦ παγανιστικοῦ μυστικισμοῦ ἀπὸ τὴν κοινὴ λογικὴ, καὶ ὄχι δεδαίως τὸ ἀντίστροφο.
12. Ὀδύσσεια, θ 266 - 270: «Αὐτὰρ ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν αἰεῖδεν, / ἀμφ' Ἄρεως φιλότηκος εὐστεφάνου τ' Ἀφροδίτης / ὡς τὰ πρῶτα μίγησαν ἐν Ἠφαίστοιο δόμοισι / λάθρη' πολλὰ δ' ἔδωκε, λέχος δ' ἦσχυεν καὶ εὐνήν / Ἠφαίστοιο ἀνακτος».
13. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, ὁ. π., δ' 59, 2.1 - 4: «Κατάπαυσον, Ὅμηρε, τὴν ᾠδὴν· οὐκ ἐστὶ καλὴ, μοιχεῖαν διδάσκει· πορνεύειν δὲ ἡμεῖς καὶ τὰ ῥῆτα παρητήμεθα ἡμεῖς γάρ, ἐμεῖς ἔαμεν οἱ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ περιφέροντες ἐν τῷ ζῶντι καὶ κινουμένῳ τούτῳ ἀγάλματι, τῷ ἀνθρώπῳ».
14. Πλάτ. Πολ. Γ' 386α κ. ἐ.
15. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, ὁ. π., δ' 57, 6.1 - 2.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀνακήρυξη ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση τοῦ 2001 ὡς Εὐρωπαϊκοῦ ἔτους Γλωσσῶν, δίνει γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν εὐκαιρίαν στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν νὰ ἐκφράσει τὴν πίστη της στὴ μοναδικὴ ἀξία τῶν κειμένων τῆς κλασσικῆς Ἑλληνικῆς Γραμματείας ὡς ἐκπαιδευτικῶν ἀγαθῶν τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἀνάγκη τῆς οὐσιαστικότερης παρουσίας τους στὴν παιδεία γίνεται πολὺ περισσότερο καταφανὴς καὶ ἐπιτακτικὴ στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ ἡ παγκόσμια κυριαρχία τῆς τεχνολογίας στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐπιφέρει κάμψη στὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς, ἐξαιτίας τῆς παράλληλης ἐξασθένησης τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ὑπεθυμίζει ὅτι ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀξία τῶν κειμένων τῆς κλασσικῆς Ἑλληνικῆς Γραμματείας εἶχε ἤδη ἐξαρθεῖ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ὡς μέσον παιδείας ἀνθρωπιστικῆς καθὼς καὶ ὅτι ἡ συμβολὴ της κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα στὴν Ἀναγέννηση τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες, ὑπῆρξε οὐσιώδης καὶ καθοριστικὴ.

Εὐλογητὴ πρέπει νὰ θεωρεῖται ἡ ἀνψυχία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ τὴν μετὰ τὸν πόλεμο ὑποχώρηση τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τῶν ἀπαράμιλλων αὐτῶν κειμένων, στὴ δευτεροβάθμια παιδεία τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, κειμένων φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας, ποίησης καὶ ρητορικῆς τόσο πρόσφορων γιὰ τὴν γενικότερη διάπλωση τῆς προσωπικότητας τῶν εὐρωπαϊῶν ἐφήβων, στὴ σημερινὴ ἰδίως πλημμυρίδα τῶν συνεχῶν ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον θλιβερῶν περιστατικῶν καὶ τῶν μοιραίων ἐπιπτώσεών τους στὴ ζωὴ μας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπευθύνει ἑκκλήση τόσο πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους μας στὸ Εὐρωκοινοβούλιο, νὰ προβοῦν σὲ κάθε ἀπαιτούμενη ἐνέργεια γιὰ τὴν καθιέρωση καὶ ἀναβάθμιση τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων αὐτῶν κειμένων στὰ σχολεῖα τῆς μέσης παιδείας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, δίνοντας ἔτσι ἡ Ἑλλάδα τὸ ἐμπνευστικὸ παράδειγμα πρὸς τὶς ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης, καθὼς τὸ ὀφείλει, ἀφοῦ βεβαίως δώσει πρῶτη τὸ παράδειγμα.

«ΠΑΝΤΑ ΠΛΗΡΗ ΘΕΩΝ»

Μπορεί νά ενδιαφέρη τοὺς ἀναγνώστες τῆς στήλης αὐτῆς καὶ γενικώτερα τῶν “Ἀκτίνων” ἓνα μικρὸ βιβλίον ποὺ διάβασα προσφάτως; Νομίζω ναί. Εἶναι ἓνα βιβλίον ἀφιερωμένο στὸν Ὅμηρον καὶ στὴν Ἰλιάδα, ἀπὸ τὸν Ζήσιμο Λορεντζάτο. Τίτλος του: «Παλίμνηστο τοῦ Ὁμήρου». Δὲν θὰ κάνω κριτική. Δὲν ἔχω, ἄλλωστε, ἀρμοδιότητα. Θὰ μεταφέρω μόνο μερικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο καὶ ἐνδιαφέρον, κατὰ τὴν γνώμη μου, αὐτὸ μελέτημα. Καὶ οἱ ἀναγνώστες μου, ἐὰν ἔχουν τὴν ὑπομονή νὰ τὸ διαβάσουν, θὰ δγάλουν τὰ συμπεράσματά τους. Ἀντιγράφω λοιπόν:

Διαβάζομε στὸν Πλούταρχο: Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ μόνος ποὺ οἱ ἄνθρωποι δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ τὸν χορτάσουν, μένοντας πάντα καινούργιος, μὲ τὴν χάρη καὶ τὴν ὁμορφιά του πάντα στὴν ἀκμή της. Εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν ποιητῶν. Καὶ ἡ Ἰλιάδα τὸ ποίημα τῶν ποιημάτων. Σύμφωνα μὲ τὴν πλατωνικὴ παρὰδοση στὴν Πολιτεία, «τὴν Ἑλλάδα πεπαιδεύκεν οὗτος ὁ ποιητής». Ποὺ σημαίνει, πὼς δασκάλεψε ὅλο τὸν κόσμον, ἂν συλλογιστοῦμε πὼς ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴ σειρά της πεπαιδεύκεν ἀργότερα λαοὺς ἀμέτρητους. Μπροστὰ στὸν Ὅμηρον, οἱ μεγαλύτεροι ποιητὲς ποὺ ξέρουμε μοιάζουν μικρὰ παιδιά. Καὶ θὰ ἔχη παντοτινὴ πέραση ἢ διαπίστωση ποὺ κάνει ὁ Ἀριστοτέλης στὸ περὶ Ποιητικῆς του, πὼς ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδας φαντάζει θεόπνευστος.

Ἡ πολιτεία ἢ οἱ ἀρχηγοί, ἢ οἰκογένεια καὶ τὸ ἄτομον στὸν κόσμον τῆς Ἰλιάδας, σὲ κάθε κίνηση ἢ ἐκδήλωσή τους, βρίσκονται σὲ ἐξακολουθητικὴ ἐπαφή μὲ τὴ θεότητα. Καὶ ἡ μεγάλη σημασία τῆς λατρείας στὸ ποίημα, φανερώνει τὴ θαθεῖα πίστη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν στοὺς θεοὺς στοὺς ὁποίους καθημερινὰ προσεύχονται καὶ θυσιάζουν. Οἱ θεοὶ στὸν κόσμον τῆς Ἰλιάδας δὲν εἶναι διόλου πρόσωπα τοῦ παραμυθιοῦ ἢ ἀπλᾶ γεν-

νήματα τῆς τέχνης. Μιὰ πρόχειρη ἀναφορὰ στὰ κείμενα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας ἢ ἓνα ἀπλὸ ταξίδεμα στὰ μνημεῖα τοῦ γεωγραφικοῦ της χώρου, φτάνει γιὰ νὰ πείσῃ καὶ τὸν πιὸ ἀμετανόητον πὼς ἐκεῖ βασιλεύει πάντα ὁ κυρίαρχος λόγος τοῦ Θεοῦ: «Πάντα πλήρη θεῶν».

Καὶ ποῦ τὸ δρῆκε γραμμένο ὁ νεώτερος ἄνθρωπος, πὼς τὸ ἀντίθετον ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς πίστες εἶναι ἡ ἀπιστία καὶ ὄχι μιὰ πίστη διαφορετικὴ ἀπὸ μιὰ ἄλλη (ἢ πίστη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σὲ ἀντιπαράταξη μὲ τὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν); Ἡ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἐθνικοὺς στὸν Εὐαγγελιστὴ Ματθαῖο, ἀπομένει πάντα μέσα στὸν κόσμον τῆς πίστες. Καὶ σημαίνει ἀντίθεση ὄχι μὲ τὴν ἀπιστία ἀλλὰ μὲ τὴ λαθεμένη πίστη. Ὁ νεώτερος ἄνθρωπος μιλάει γιὰ τὸν κόσμον τῆς Ἰλιάδας καὶ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας γενικώτερα, ἀπὸ τὸ μετερίζι τῆς δικῆς του ἀπιστίας. Δηλαδή, σὰν νὰ μὴν εἶχαν ἐκεῖνοι καθόλου σχέση μὲ τὸν κόσμον τῆς πίστες. Ἡ σὰν νὰ γινόταν τάχα νὰ εἶχε ἐκεῖνος στὴν ἐποχὴ του, στὴν παρωχημένη μορφή ποὺ εἶχαν ἐκεῖνοι, τὴν δικιά τους πίστη. Στὸν κόσμον τῆς πίστες, πατέρα τῶν πολιτισμῶν τῆς πίστες (δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι), ἀνήκουν καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ οἱ Χριστιανοί. Δὲν ὑπάρχει ὡς τὴν Ἀναγέννηση καὶ τὸν Διαφωτισμὸ στὴν Εὐρώπη, κανένας πολιτισμὸς στὴ γῆ ποὺ νὰ μὴν ἀνήκῃ στὸν κόσμον τῆς πίστες.

Μὲ τὸ πρῶτον ἀντίκρουσμα, μετράμε σκόρπιες μέσα στὴν Ἰλιάδα μιὰ - μιὰ, τίς περισσότερες ἀπὸ τίς μεγάλες κατευθυντήριες γραμμὲς ἢ τοὺς πνευματικοὺς ἄξονες. Καὶ μόνο μὲ τὴ λέξη ἀγαθὸ, χτυπάμε ἀμέσως τὴ στενὴ πύλη. Ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει πὼς «*πάσα μὲν ἢ ποιήσις τῷ Ὁμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἐπαινος*». Ἀλλὰ ἡ λέξη ἀρετὴ δγαίνει ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα ποὺ δγαίνει καὶ ἡ λέξη ἀρεῶν ποὺ εἶναι τὸ συγκριτικὸ τοῦ ἀγαθοῦ ποὺ εἶ-

ΣΧΟΛΙΑ

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Τὰ διεθνή συνέδρια τὸ ἕνα διαδέχεται τὸ ἄλλο μὲ ἀντικείμενο τὴν πορεία τῆς οικονομίας σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο, τὴν μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, τὴν ἀποκατάσταση τῆς οικολογικῆς ἰσορροπίας. Μακρὲς συζητήσεις, ποικιλία προτάσεων, ἀτολμία στὶς ἀποφάσεις, πενιχρὰ τὰ ἀποτελέσματα. Προβλήματα τὰ ὁποῖα προέκυψαν τὶς τελευταῖες δεκαετίες σὰν παραπροϊόντα τῆς ραγδαίας τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ἐφαρμογῶν τῶν σὲ παγκόσμια κλίμακα καὶ γιὰ τὶς

ὁποῖες ἦσαν ἀνέτοιμες καὶ σὲ πνευματικὴ ὑστέρηση οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες.

Τὸ πνεῦμα τοῦ πρακτικοῦ ὕλισμοῦ, τὸ ὁποῖο μεθοδευμένο ἀπὸ ὄσους εἶχαν οικονομικὰ συμφέροντα ἐπεκράτησε, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν διεύρυνση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν καταναλωτικῶν συνθηθειῶν, εἶναι ἐν πολλοῖς ὁ αἰτιώδης λόγος γιὰ τὴν γένεση πολλῶν ἐκ τῶν συνθέτων καὶ καινοφανῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ζητοῦν ἐπιτακτικὰ τὴν ἀντιμετώπισή των.

Ἐνα κύμα ἀντιδράσεων ἀναπτύσσεται κατὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς λε-

ναι τὸ θετικὸ τοῦ ἄριστος. Ἔτσι γυρίζομε πάλι στὸ ἀγαθὸ, ἄλφα καὶ ὦμεγα τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως.

Ξεφυλλίζοντας τὶς ρασιψωδίες, ἃς πάρομε στὴν τύχη ποῖο εἶναι τὸ καλύτερο, τὸ ἄμεινον, στὴν περίπτωσι τοῦ Α 218. Τὸ καλύτερο εἶναι ἡ ὑπακοὴ στοὺς θεοὺς.

Ἡ σύγκρισις τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον, τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν θεὸ. Ἐσεῖς οἱ ἀθάνατοι, λέει ὁ ποιητής, θρισκόσατε παντοῦ καὶ ξέρετε τὰ πάντα, σὰν θεότητες ποῦ εἴσαστε. Ἐμεῖς, τὴ φήμη ἀκοῦμε μονάχα καὶ δὲν ξέρομε τίποτε. Ἐμᾶς τὰ μάτια μας τὰ σφαλίζουν ὁ μαῦρος θάνατος καὶ ἡ μοῖρα ἡ παντοδύναμη. Καὶ μπορεῖ νὰ γίνῃ βαρεῖα γιὰ μᾶς, ὅσο ζοῦμε, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ. Μὴ θελήσης, θνητέ, νὰ τὰ βάλῃς στὸ φρόνημα μὲ τοὺς θεοὺς. Οἱ ἀθάνατοι δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδια γενεὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σέρνονται στὴ γῆ. Ἐμεῖς οἱ θνητοί, δὲν κυκλοφοροῦμε καταμεσοῦς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅπως οἱ ἀθάνατοι. Ἡ γενεὰ μας εἶναι ὅπως τῶν φύλλων ποὺ ἄλλα πέφτουν ἀπὸ τὸν ἄνεμο καταγῆς καὶ ἄλλα φυτρῶνουν στὸ φουντωμένο δάσος τὴν ἀνοιξή.

Στὸ Τ 90 διαβάζομε πῶς τὰ πάντα πραγματώνονται ἢ φτάνουν στὸ τέλος τους μὲ τὴ δύναμη τοῦ θεοῦ.

Σταματῶ ἐδῶ. Ὁ περιορισμένος χῶρος

δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ σταχυολογήσω ἄλλα ἀποσπάσματα. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι ὅσα ἔγραψα ἐπέτυχαν τὸν σκοπὸ τους. Ὅχι ἀπλῶς νὰ δείξουν ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον τῶν ἐξήντα περίπου σελίδων εἶναι ἐνδιαφέρον. Ἀλλὰ νὰ παρακινήσουν τὸν ἀναγνώστη νὰ διαβάσῃ ἢ νὰ ξαναδιαβάσῃ τὴν Ἰλιάδα καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τὸν «θεσπέσιο Ὅμηρον».

Ὅσο γιὰ τὴν ἀπολογητικὴν τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου, ὁμολογῶ ὅτι τὴν ἐθαύμασα. Εἶναι μιὰ ἀπολογητικὴ ποὺ βγαίνει αὐθόρμητη ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ μελετητῆ τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Βεβαίως, δὲν ἔχει ἀνάγκη «ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς» νὰ διαβεβαιώνεται ἡ ὑπαρξίς του καὶ ἡ βασιλεία του. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκη εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ποὺ χρειάζεται νὰ στηριχθῇ στὴ ζωὴ του στὴ βακτηρία τῆς πίστεως. Καὶ ἡ Ἰλιάδα, αὐτὸ τὸ ποίημα τῶν ποιημάτων, εἶναι θρονιερὸ κήρυγμα πίστεως. Αὐτὰ, γιὰ κείνους ποὺ νομίζουν ὅτι νωτερίζουν, στηριζόμενοι ἀφρόνως στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες καὶ ἐπιδιδόμενοι, εὐκαιρῶς - ἀκαιρῶς, σὲ ἀντιθρησκευτικὴ φλυαρία ποὺ πέφτει στὸ κενό. Καὶ δὲν ἀποδεικνύουν τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι στεροῦνται παιδείας γενικώτερα καὶ μάλιστα ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἢ ὁποῖα «σπεταίδευκεν» ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαοὺς τῆς γῆς.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

γομένης παγκοσμιοποίησης σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο, τὸ ὁποῖο νοθεύεται ἀπὸ ἀντικοινωνικὲς ἐκδηλώσεις. Κάποιοι προσπαθοῦν νὰ ποδηγήσουν αὐτὸ τὸ κίνημα καὶ νὰ ἐμποτίσουν τοὺς νέους μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἀνυπακοῆς, ἢ ὅποια εἶναι ἀναρχικῆς προελεύσεως καὶ ὑπονομεύει τὴν κοινωνικὴ συνοχὴ καὶ νὰ συγκρουσθοῦν μετωπικὰ μὲ τὴν κοινωνία, πράγμα τὸ ὁποῖο ἐπιδιώκουν ἐξτρεμιστικὰ στοιχεῖα.

Ὅμως ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τῆς ληστείας τῶν φυσικῶν πόρων πρὸς ἱκανοποίηση τοῦ καταναλωτικοῦ πνεύματος δὲν μπορεῖ νὰ προκύψει ἀπὸ ὅποιοεὶδη ἀναρχικὲς ἀντιδράσεις ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεση ἀλλαγῆς τρόπου τῆς προσωπικῆς μας ζωῆς καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ στὶς δομὲς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν κρατικῶν οἰκονομιῶν.

Βέβαια μιᾶς τέτοιας ἐκτάσεως κοινωνικῆς ἀλλαγῆς νοοτροπίας δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ σὲ βραχυχρόνια διαστήματα. Ὅπως χρειάσθηκαν πολλὲς δεκαετίες γιὰ νὰ καλλιεργηθοῦν οἱ καταναλωτικὲς συνήθειες, ἔτσι πάλι ἀπαιτεῖται μακρὰ χρονικὴ περίοδος γιὰ τὴν ἀπαραίτητη αὐτὴ ἀλλαγὴ στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες.

Γιὰτὶ θὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς, μὲ ποιὸν στόχο προσωπικοῦ βίου θὰ ἀντικατασταθεῖ τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ περιεχομένο ζωῆς τὸ ὁποῖο μᾶς ἔχει ἐπιβάλλει ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι πολιτισμὸς τῆς εὐζωΐας; Ποιὸ ἰδανικὸ ζωῆς μπορεῖ νὰ ἀναμετρηθεῖ ἀποτελεσματικὰ μὲ τὴν πάντα ἀκόρεστη δίψα γιὰ κατανάλωση;

Σὲ ἀπάντηση στὰ ἐρωτηματικὰ αὐτὰ ἀκούγεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: **«Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν»** ὁ ὁποῖος μὲ τρόπον ἀπλὸ καὶ σαφῆ θέτει τὴν θεμελιακὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων. Σὲ αὐτὴν τὴν χιλιοπαρεξηγημένη -κυρίως ἀπὸ τὸν μαρξισμό- ἐπιταγὴ μᾶς δείχνουν τὰ πράγματα σήμερα στὶς ἀρχὲς τοῦ νέου αἰῶνα ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴν λύση, χωρὶς δέβαια νὰ ὑποτιμήσουμε καὶ τὸν οἰκονομικὸ παράγοντα. Ἡ πραγματοποίηση ὅμως μιᾶς τέτοιας ἀλλοιώσεως στὸν μέσον ἄνθρωπο προϋποθέτει τὸν ἐπανευαγγελισμό στὶς εὐρεῖες μᾶζες τοῦ λαοῦ, ἔργο καθ' ΑΚΤΙΝΕΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001

ἑαυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ ἐργαζομένου τὸ ἀγαθὸν στὰ πλαίσια αὐτῆς.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΩΝ 3.000.000 ΥΠΟΓΡΑΦΩΝ

Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. κ. Χριστοδούλου στὸ Προεδρικὸ Μέγαρο μαζὶ μὲ τὴν ταυτόχρονη ἀνακοίνωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 3.008.901 ὑπογραφῶν τῶν πιστῶν γιὰ τὸ θέμα τῆς διενέργειας δημοψηφίσματος γιὰ τὴν προαιρετικὴ ἀναγραφὴ τοῦ θρησκευματος στὶς νέες ἀτυπομηκὲς ταυτότητες, ἔγινε ἀφορμὴ γιὰ τὴν διατύπωση ποικίλων σχολίων, ἀπόψεων, ἐπικρίσεων καὶ ἀμφισβητήσεων.

Βέβαια ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ συγκεκριμένου πρακτικοῦ ἀποτελέσματος γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος τῶν ὑπογραφόντων, ἡ Κυβέρνηση ἀγνόησε τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑπογραφῶν καὶ ἐδήλωσε ἐπανειλημμένα καὶ ἀντιδημοκρατικὰ ὅτι θεωρεῖ τὸ θέμα τῶν ταυτοτήτων λήξαν.

Ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπογραφῶν, οἱ ὁποῖες συνελέγησαν ἐλεύθερα καὶ ἀβίαστα -καὶ ὁ ὁποῖος προφανῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ μεγαλύτερος, ἐὰν δὲν κατεῖχε ἕνα μεγάλο τμήμα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μιὰ φυσικὴ ἀδράνεια, γεγονός πού ἀναρεῖ τὴν ἀποψη μερικῶν κακόπιστων ἐπικριτῶν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπογραψάντων συμπέπει μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν πιστῶν τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας- ἀποτελεῖ ἕνα ἀναμφισβήτητο δείγμα τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ἐκκλησίας στὸ σῶμα τῶν πιστῶν, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ μὴ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη γιὰ τὴν διαμόρφωση στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον τοῦ ὕψους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τῆς Παιδείας καὶ ἀκόμη καὶ τῶν πολιτικῶν δρωμένων.

Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ ὀξεία ἀντίδραση ἐκ μέρους τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων ἐκείνων πού ἀπηχοῦν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπόψεις πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴ ἰδεολογία.

Ἀνεξάρτητα λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ τῆς κυβερνήσεως νὰ θεωρεῖ τὸ θέμα τῶν ταυτοτήτων ὀριστικὰ κλειστό, τὰ τρία ἑκατομμύρια τῶν ὑπογραφῶν θὰ ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς ἀνασταλτικὸ παράγοντα σὲ ὅποιοεὶδη μελλοντικὲς διαθέσεις τῆς Πολιτείας γιὰ τὴν

περιθωριοποίηση της Έκκλησίας με όποιονδήποτε προθέσεις αλλαγών.

Και στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμη και μία ιστορική αναδρομή για την νομιμότητα τέτοιων διαδικασιών, όπως ή συλλογή των υπογραφών επί του συγκεκριμένου θέματος. Συγκεκριμένα πρό ημίσεως περίπου αιώνας ή ελληνική προσφυγή στον Όργανισμό ή Ηνωμένων Έθνών για την αυτοδιάθεση του κυπριακού λαού έστηρίχθηκε στην συλλογή υπογραφών εν είδη δημοψηφίσματος, το οποίο διενήργησε ή Κυπριακή Έθναρχία τον Ιανουάριο του 1950 παρά την αντίδραση και άμφισβήτηση της τότε βρετανικής άρμοστείας στην νήσο.

«ΕΝ ΦΥΛΑΚΗ ΗΜΗΝ ΚΑΙ ΗΛΘΕΤΕ ΠΡΟΣ ΜΕ»

Πολύς λόγος γίνεται για την εύρεία διάδοση και έμπορία των ναρκωτικών, τους χρήστες τους και τις σοβαρές έπιπτώσεις στην ζωή τους. Η μαρτυρία και ή πείρα μίας ομάδας κυριών μελών της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων, οι οποίες επί δεκαετίες άκολουθοῦσες την έπιταγήν του Κυρίου: «Έν φυλακή ήμην και ήλθετε προς με» (Ματθ. κε' 36), σέ τακτικές έβδομαδιαίες έπισκέψεις στις γυναικείες φυλακές, έρχονται σέ άπ' εύθείας έπικοινωνία με τις φυλακισμένες και ειδικώτερα με την κατηγορία εκείνων, οι οποίες έχουν καταδικασθεί για την έμπορία και την έν γένει διακίνηση των ουσιών αυτών.

Οι κυρίες αυτές την δράση τους και την έξ αυτής πείρα των την έχουν περιλάβει σέ ένα τεύχος από 150 σελίδες (έκδόσεις «Δαμασκός») με τίτλο ένα δίστιχο από το ποίη-

μα του Γ. Βερίτη «Πασχαλινό»: «Κάποια ρόδα μαραίνονται, κάποια ρόδα πεθαίνουν». Ποικίλα περιστατικά, θλιβερές ιστορίες, προσπάθεια προσεγγίσεως των ψυχών των νεαρών αυτών άτόμων για να γνωρίσουν τον Χριστόν ως Λυτρωτή με την ειδική έννοια του Θεραπευτού από την φοβερή αυτή των έμπλοκή άποτελούν το περιεχόμενο του τεύχους αυτού.

Και σάν ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής ή λειτουργία του Ξεώνα για τις άποφυλακισόμενες γυναίκες σάν σταθμός παροχής πρώτων βοηθειών και προστάδιο για την ένταξη των μετά την άποφυλάκιση στην κοινωνία και στο οικογενειακό των περιβάλλον.

Είναι άξιες παντός έπαίνου οι συνεργάτιδες αυτού του έργου, οι οποίες παρά τις συχνές άπογοητεύσεις των από την προσπάθεια άνορθώσεως των ψυχών των νέων αυτών κοριτσιών έξ αίτίας της ύποτροπής πολλών έξ αυτών στην θανάσιμη αυτήν έξη των, έν τούτοις έξακολουθοῦν το έργο τους με την πεποίθηση ότι ό ναρκομανής είναι ένας ιδίότυπος άρρωστος. Γι' αυτό ύποστηρίζουν οι κυρίες αυτές ότι: «Είναι άδιανόητο τον άρρωστο να τον ρίχνεις στην φυλακή και να τον έγκαταλείψεις εκεί χωρίς γιατρό και θεραπεία».

»Γι' αυτό έπιβάλλεται να γίνουν θεραπευτικά κέντρα και να παραλάβουν από την φυλακή τους τοξικομανείς, γιατί άλλωστε τους καταδικάζουν σέ θάνατο.

»Άλλά και πάλι ή θεραπεία είναι άνέφικτη, άν παράλληλα δέν καλύψουμε το έσωτερικό κενό του τοξικομανούς, που τον όδηγησε στον «Παράδεισο». Άλλά Παράδεισος χωρίς Χριστόν... δέν ύπάρχει...» (σελ. 150).

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί την Ιην εκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», οδός Καρύτση 14, 105 61 Άθήνα, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατριδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήνα. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήνα. Τιμή τεύχους δοχ. 250. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού δοχ. 2500, έξωτερικού 20 \$ U.S.A. Η διευθύνσις έπιφυλάσσει εις έαυτήν το δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ή μη, δέν έπιστρέφονται. Αναγγελία έντύπων έν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος έκδόσεως Άθήνα, Οκτώβριος 2001

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τίς έκδόσεις «Ή Δαμασκός» κνκλοφοροϋν:

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Σύγχρονα μηνύματα γιά τρία κορυφαία θέματα.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τή βιογραφία
τοϋ ποιητοϋ καί μελετήματα γιά τὸ ἔργο του.

*

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαίοι τοϋ Πνεύματος «μαρτυροϋν τή ἀληθεία».

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοϋ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ίστορία - Παιδεία

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' έκδοση

*

Έκδόσεις «Ή Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283